

D I P L O M A D A R B S.

Latvijas Universitātes
tautsaimniecības un tiesību fakult.
tautsaimniecības nodaļas students

Paulis D a i g a

Matr. 8480.

1930./31. māc. gads.

Dzīves dārdzība Latvijā pirms

kaŗa un tagad.

I. Dzīves dārdzības izcelšanās.

1. Ja tauta atrodas vēl pirmatnējā attīstības stādijā, vēl uzgintu saimnieciskas attīstības pakāpes, tad viņai dzīves dārdzības jautājums vēl ir svešs. Tad katrs ir spiests iztikt ar to, ko var panākt tikai ar savu fizisko spēku un centību. Dzīves dārdzība galvenā kārtā var rasties tikai tad, ja tautā jau nostiprinājušās privātīpašuma tiesības, ja viņa jau izgājusi no dzimtu saimniecības stādijas un sākusies iedzīvotāju diferenciācija bagatos un nabagos. Tad rodas viena iedzīvotāju šķira, kuŗa var sevīm atļauties labāku uzturu un visas dzīves ērtības un otra, kuŗa šinī ziņā spiesta ierobežoties, priekš kuŗas dzīves dārdzība krīt svarā daudz stiprākā mērā, nekā pie pirmiem. Tā līdz ar vēsturiskas gaitas attīstību šis jēdziens pieņem arvienu noteiktāku raksturu; rodas arvienu jauni vēsturiskas dabas faktori, kā dzīves dārdzības attīstību veicinošie elementi.

2. Kā galvenie no šiem faktoriem būtu minami *k a ģ i* un *t e c h n i s k i e a t r a d u m i*. Līdz ar kara izbeigšanos rodas iedzīvotāju šķiras kā karā ieguvušās, tā zaudējušās, kurām dzīves dārdzības jautājums paliek par gluži mazievērojamu, jeb arī sāpīgi sajūtam. Tas pats sakams arī par tehniskiem jaunatradumiem, jo ar rūpniecības attīstību vienmēr saistīta konkurences paasināšanās, izceļas izkonkurētāji un izkonkurētie, kuŗu saimnieciskais stāvoklis gluži pielīdzinams iekaroto stāvoklim. To pašu lomu šinī jautājumā spēlē arī jauni tirgi, t.i. ražojumu iepirkšanas jeb nopemšanas vietu atrašana. Attīstas amatniecība un tirdzniecība, ražoto preču piedāvājums un pieprasījums un sakarā ar to iedzīvotāju patēriņa spēju novērtēšana un mērošana. Lai atceramies 13.g.s. krusta karus, kuŗu sekas bija kara laupījumu ieguvēju kā jaunu bagatnieku rašanās Eiropā un līdz ar to dzīves dārdzības jautājuma paasināšanās priekš nemanīgākiem iedzīvotājiem. Tāpat arī Amerikas atrašana, caur ko dažas Eiropas valstis kļuva par bagātām, ar to nostādīdamas pārējo valšķu iedzīvotājus zem dzīves dārdzības smaguma. Kad Anglijā sāka darboties jaunizgudrotās aužamās mašinas, tad simtiem tūkstošu līdz šim pastāvošo audēju Indijā un citās zemēs tika nospiesti no dzīves dārdzības, krita nabadzībā, mira badā.

Vispār, še būtu minami tie paši faktori, kuŗi uzskatami kā cēloņi saimniecisko labumu nevienmērigai sadalīšanai starp iedzīvotājiem. Tomēr vai dzīves dārdzība ir tas pats, kas saim-

nieciskie labumi un viņu vērtība, rādīs mums turpmākā dzīves dārdzības jēdziena noskaidrošana.

Tā līdz ar vēsturisko attīstības gaitu, līdz ar kultūras progresu soli pa solim iet arī dzīves dārdzības evolūcijas ceļš, kurš patlaban līdz ar saimnieciskā stāvokļa pārgrozībām nonācis līdz tagadējam momentam. Tagadējos modernos laikos bez jau augšā minētiem dzīves dārdzības cēloņiem izvirzas vēl jauns faktors, daudz svarīgāks un intensīvāks savā gaitā, nekā pārējie vēsturiskie elementi. Tā ir s o c i a l a l i k u m d o š a n a. Sociālie likumi uzskatami par galvenākiem iedzīvotāju šķiru savstarpējo attiecību regulētājiem. Še būtu minami kā visi likumi par valsts ienākumiem un izdevumiem vispār, tā sociālie likumi atsevišķi. Viņi gan tiešā, gan netiešā ceļā iespaido katra iedzīvotāja eksistences labklājību, noteic viņa patēriņa spējas un dzīves vajadzību apmēru, pie tam šis iespaids uz saimniecisko dzīvi, uz dzīves dārdzību atsaucās daudz straujākā tempā, nekā iepriekšējie, gluži vēsturiskas dabas faktori. Bez šiem cēloņiem būtu vēl minami sīkākas dabas, gluži saimnieciska rakstura fakti, kā neražas gadi, rūpnieciskās krīzes un daudz citas gluži ārējas, starpvalstiskas dabas parādības.

Kā no sacītā redzams, tad dzīves dārdzība ir visupirms gluži vēsturiskas dabas produkts, jo viņas raksturs ir atkarīgs no laikmeta kulturālā līmeņa, no laika gara. Mainoties

laikiem, mainas arī saimnieciskā dzīve, un sakarā ar to parādās arī dzīves dārdzības krišanas jeb celšanās. Viņas stabilitāte var pastāvēt tikai tad, ja šie minētie cēloņi jau ieņēmuši noteiktu stāvokli, nostājušies uz zināmas pakāpes, kā tas redzams no pirmskaņa laikmeta. Šinī darbā pie dzīves dārdzības jautājuma atrisināšanas par izejas punktiem ņemšu tikai divus laikmetus - pirmskaņa un tagadējo. Izejot no šo divu laikmetu saimnieciskās dzīves datiem arī atrisināsies šī darba uzdevums - salīdzinošs pārskats par dzīves dārdzību pirmskaņa un tagad.

II. Eksistences minimums.

1. Dzīves dārdzības jautājums ir viens no galvenākajiem saimnieciskās dzīves jautājumiem. Par šo tiek daudz runāts mūsu sabiedrībā un likumdošanas iestādēs. Tiek meklēti dažādi ceļi dzīves dārdzības pieaugšanas ierobežošanai, viņas svārstību regulēšanai un stabilizēšanai.

Šīs lietas nepareiza nostādīšana ir cēlonis, sakarā ar kuŗu izceļas starp iedzīvotājiem vienas šķiras nabadzība un otras šķiras bagātība un pārpilnība. Līdz ar to rodas zināmos sabiedrības slāņos nemiers pret pastāvošo valsts iekārtu, kas var beigās rādīt visai nelabvēlīgas sekas.

Tamdēļ jautājums, par cik ir cēlusies dzīves dārdzība priekš vienas jeb otras iedzīvotāju šķiras, izejot no viņas

pirmskaŗa stāvokļa, var dažreiz izrādīties par ļoti svarīgu. Bieŗi vien par ņo lietu sniedz ziņas viens otris politisks laikraksts, bet pa lielāķai daļai tikai no zināma politiska viedokļa un tamdēļ visai apŗaubamas. Redzams, ka dzīves dārdzības jautājums no valsts labklājības jautājuma it bieŗi tiek nostādīts par politisko partiju un ņķīru savstarpējo apķaroŗanas līdzekli, un tā līdz ar savu galveno nolūķu ņie apģalvojumi var zaudēt arī savu zinātnisko pamatu. Par neapŗaubamiem varam uzskatīt tikai tos datus, ķurus sniedz mūsu zinātnieķi jeb oficialās valsts iestādes.

Dzīves dārdzības jēdziena nosķaidroŗanai apķatīŗu tos saimnieciskos pamatus, uz ķurķiem bazējas ņīs lietas būtība. ņie saimnieciskie faktori arī būs tie stūrakmeņi dzīves dārdzības būtības konstrukcijai un viņas parādību izšķaidroŗanai.

Kā galvenais no ņiem stūrakmeņiem uzskatāms cilvēķa dzīves vajadzību mērs - e k s i s t e n c e s m i n i m u m s. Tomēr eksistences minimuma jēdziens ir stipri nenoteikts, jo viņa apmērs dažādos laikmetos pie vienas un tās paŗas tautas jeb valsts iedzīvotājiem var būt ļoti dažāds. Ja krievu zemnieķa ģimene 18. gadu simtenī varēja iztikt ar vienu sudraba rubuli veselu gadu, tad par 19. un 20. g. simt. to nevar teikt. Salīdzinot mūsu tagadēķjā lauksaimnieķa dzīves iekārtu ar viņa pirms ģadiem 50 bijuŗo stāvokli mēs redzēsim viņa uztura, apģērba, dzīvoķļa, vispār viņa dzīves iekārtas ziņā

lielu starpību; pirmā dzīves vajadzību apmērs daudz šaurāks, nekā pēdējā. Cilvēku vajadzības atkarājas visupirms no tās vēstures pakāpes jeb stādijas, kurā tauta atrodas, jeb arī no viņas vispārēja kulturēla līmeņa. Kulturēla cilvēka vajadzību apmērs arvienu plašāks, nekā mazāk kulturēla. Ja agrākais nekulturēlais cilvēks varēja iztikt bez ziepēm, tad tagadējos laikos tās ir viena no eksistences nepieciešamībām. Taspats sakams arī salīdzinot izglītota cilvēka dzīvi ar mazāk izglītota. Pirmā eksistences vajadzībā ietilpst starp citu arī laikraksti, derīgas grāmatas, viena otra modernāka lieta un arī viens otrs laika brīdis un izdevums garīgai dzīvei un kulturēlām prasībām, kamēr otrs iztiek gluži bez tā. Tā līdz ar kultūras progresu arvienu paplašinājas arī cilvēku dzīves mēra robežas.

2. Ja ieskatamies Latvijas kulturēlās dzīves attīstības gaitā no pirmskaņa gadiem līdz tagadējam laikmetam, mēs nomanām ārkārtēju progresu. Z i n a t n e s un t e c h n i k a s straujas attīstības panākumi kara gados nevar palikt bez iespaida uz šo laiku saimniecisko dzīvi. Ir vispār atzīts, ka līdz ar katru jaunatradumu zinātnē pieaug arī cilvēku vajadzības un patēriņi. Kaut gan to pašu kara apstākļu spiesta saimnieciskā attīstības gaita uz laiku apstājās un pat pavirzījās atpakaļ, toties patlaban, normalai dzīvei atkal iestājoties, šī attīstība virzas uz priekšu jo straujākiem soļiem,

un varam teikt, ka patlaban esam pārdzīvojuši zinātnē un līdz ar to arī mūsu saimnieciskās dzīves iekārtā revolūcijas laikmetu. Ieskatoties visupirms lauksaimnieciskā dzīvē mēs redzam tur arvienu modernāku labierīcību attīstību: modernās labības žāvētavas, ūdens pumpji, traktoru arkli ..., satiksmes līdzekļu uzlabošanās, telefons, radio, elektrofikācijas attīstīšanās, ... viss tas liecina par lauku dzīves paātrināto gaitu, par arvien pieaugošām laika prasībām saimnieciskā dzīvē. Kaut gan beidzamie nelabvēlīgie neražas gadi šo attīstības gaitu itkā apturējuši, tomēr visumā salīdzinot pirmskara stāvokli ar patlabanējo, redzam, ka progress ir nenoliedzams.

Gluži to pašu varam teikt arī par pilsētu dzīvi, jo to pašu novērojam arī amatniecībā un rūpniecībā, kur modernās mašīnas arvienu vairāk izspiež cilvēku roku darbu. Šeit bez tam svarīgu lomu spēlē arī mūsu sociālās dzīves reformas. Mūsu demokrātiskā valsts iekārta ar modernāko darba dalīšanas kārtību un likumiem ir vedusi rūpniecības nozares strādnieku pie jaunākiem dzīves ieskatiem, pie modernāko laiku prasībām. Šī iekārta, izplatoties mūsu sociālai likumdošanai, domājams, drīz vien izplatīsies arī uz lauku apstākļiem, pārveidojot arī laukstrādnieka un viņa darba devēja savstarpējās attiecības.

Tā līdz ar kultūras progresu arvienu progresē arī cilvēku vajadzību un dzīves līdzekļu apmērs un līdz ar to, protams, pieaug arī šo līdzekļu iegūšanas izdevumi. Sakarā ar

šo ceļas jautājums, kā saskaņot šo arvien pieaugošo vajadzību izdevumus ar patērētāju pirkšanas spējām, ar viņu ienākumiem. Šī jautājuma atrisinājumu sniegs mums turpmākā dzīves dārdzības pamatjēdziena noskaidrošana.

Latvijas līdzšinējie pastāvēšanas gadi ir saistīti ar visai smagiem uzdevumiem, ar dažādu saimniecisko sarežģījumu atrisināšanu. Mūsu valsts statistiskās pārvaldes izstrādātie dati rāda, ka līdz ar mūsu valsts nostiprināšanos, sākot ar 1920.g. turpinājusies arī gandrīz nemitīga cenu celšanās kā uz uztura produktiem, tā vispār. Sakarā ar to šinīs gados it bieži pacēlušās strādnieku prasības par algu paaugstināšanu un līdz ar to arī konflikti starp darba devējiem un strādniekiem. Valdība, resp. Tautas Labklājības ministrija (toreiz Darba ministrija) bija spiesta iejaukties šo konfliktu nokārtošanā, atrast šo cenu celšanās indeksu un sakarā ar viņu noteikt strādnieku algu prasību apmēru, lai tādā ceļā dzīves dārdzību nostādītu kautcik uz viņas pirmskara līmeņa. Tā uzpeldēja jautājums par cilvēka dzīves mēru - eksistences minimumu un tika uzstādītas viņu aprēķināšanas dažādas metodes.

3. Pirmā no tādām eksistences minimuma metodēm pie mums pazīstama profesora K. Z a r i ņ a m e t o d e. Pēc šīs metodes eksistences minimumā ieskaitīta tikai pārtika, sastādīta no 8 produktiem. Produktu vairums aprēķināts priekš pieau-

gušas personas pie vidējiem darba apstākļiem diennakti un ir sekošs:

Tab. 1.

Profesora Z a r i ņ a uzstādītais eksistences
minimums.

1.	Liellopu gaļa -----	225 grm
2.	Piens svaigs -----	300 "
3.	Sviests -----	35 "
4.	Siers -----	40 "
5.	Maize rupja -----	550 "
6.	Kartupeļi -----	515 "
7.	Saknes -----	360 "
8.	Zirņi -----	120 "

Tāds pārtikas vielu vairums ar viņā ietilpstošām pamatvielām - olbaltumu, taukiem un ogļūdeni attīsta pēterētāja ķermenī 3024 lielas kalorijas siltuma. Šis kaloriju vairums, protams, domāts priekš pēterētāja pie vidēja smaguma darba, jo atkarībā no šiem darba apstākļiem šī nepieciešamā norma var stipri svārstīties - no 2600 līdz 6000 lielam kalorijām.

Savu uzstādīto teoriju profes. Z a r i ņ š, bezšaubām, papatinājis jau no agrāk pazīstamo vācu zinātnieku - Dr. Š e t l e r a, V o i t a un profes. A t o a t e r a zinātniskā ceļā atrastiem datiem, piemērojot šos datus tikai Latvijas īpatnējiem apstākļiem. Pēc šo zinātnieku slēdziena šai caurmēra

normai priekš vienas personas pie vidējiem darba apstākļiem jālīdzinājas 3100 L.kalorijām; tā tad profes. Z a r i ņ a uzstādītā norma - 3034 L. kalorijas ir mazliet zemāka par vidmēru.

Izejot no šinī normā uzrādīto produktu vērtības pēc tā brīža cenām, mūsu Tautas Labklājības ministrija tad arī mēģināja noteikt strādnieku normālo algas apmēru un stabilizēt dzīves dārdzību. Šis solis pilnīgi pamatots uz R i k a r d o algu teorijas, ka tām jāsvārstās ap strādnieka un tā gimenes locekļu eksistences minimumu.

Minēto nolūku mūsu Tautas Labklāj. ministrija arī sasniegda, kautgan tikai uz laiku. Saimnieciskai dzīvei tālāk attīstoties radās no jauna nepieciešamība uzstādīt jaunu un pilnīgāku eksistences minimuma aprēķināšanas metodi, paplašinot dzīves līdzekļu mēra robežas. Tā blakus profes. Z a r i ņ a metodei sāka pielietot arī Latvijas apstākļiem piemēroto V ā c i j a s m e t o d i. Viņa ir pilnīgāka tanī ziņā, ka bez partikas produktiem, kuŗu pems pavisam 13, eksist. minimumā ieskaitīta arī dzīvokļa, apkurināšanas un apgaismošanas norma. Pēc šīs metodes attiecīgos produktu un citu vajadzību vairumus parasti izteic ne priekš vienas personas, bet gimenei no 5 personām vienā mēnesī (skat. " Reichsarbeitsblatt " 31. maija 1922.g. S. 282).

Tab. 2.Vācu metodes uzstādītais eksistences minimums.

1. Maize, rupja -- 47 kg	11. Cukurs ----- 3,5 kg
2. Pākšu augi ---- 15 "	12. Oļas ----- 10 gab.
3. Kartupeļi ---- 75 "	13. Piens ----- 28 lt.
4. Saknes ----- 30 "	14. Akm. ogles ----- 3 centneri jeb malka ----- 5 "
5. Gaļa, liellopu - 1,5"	15. Petroleja ----- 7 litri jeb elektr. ---- 5 kilovati
6. Zivis ----- 3 "	16. Istabas 2, ar ķēķi.
7. Speķis ----- 1,5"	
8. Tauki ----- 4,5"	
9. Silķes ----- 1,5"	
10. Augļi, kaļt. --- 3,0 "	

Latvijā šī tab. 2. minētā vācu metode tika uzstādīta mazliet pārgrozītā veidā, piemērojot to Latvijas īpatnējiem saimnieciskiem apstākļiem, kamdēļ arī ir nosaukta par Latvijas metodi. Arī viņa izteikta priekš 5 personu ģimenes vajadzībām vienā mēnesī un attiecas uz 15 pārtikas produktiem un 3 pārējām dzīves vajadzībām.

Tab. 3.Latvijas metodes uzstādītais eksistences minimums.

1. Maize, rupja ----- 49,95 kg	4. Zirņi ----- 6,14 kg
2. Labības prod.(milti) 4,09 "	5. Kartupeļi ----- 69,91 "
3. Putraimi ----- 4,09 "	6. Saknes ----- 25,05 "

7. Gaļa liellopu -----	8,19 kg	13. Cukurs -----	3,68 kg
8. Bretliņi -----	9,00 "	14. Olas -----	11 gab.
9. Speķis -----	1,63 "	15. Piens -----	36,9 lt.
10. Tauki -----	2,45 "	16. Malka -----	1½ kb.m
11. Sviests -----	2,45 "	17. Petroleja ---	7,38 lt.
12. Silķes -----	30 gab.	18. Dzīvoklis 2 ist. ar ķēķi.	

Šīs normas neērtības tomēr paliek tās, ka tā izteic 5 personu ģimenes - vīra, sievas un 3 bērnu patēriņa vairumus un neietilpina sevī visas pārējās dzīves vajadzības, kā apģērbu, kultūrēlās vajadzības un citas.

Vēl varētu aizrādīt uz Rīgas pilsētas valdes statistiskā biroja izstrādāto eksistences minimuma normu. Viņa izteikta priekš 4 personu ģimenes sastāva un, ka tab. 4. redzams, sastādīta no 7 pārtikas produktiem.

Tab. 4.

Rīgas pils. statistiskā biroja metodes eksist. minimums.

1. Maize, rupja ----	57,33 kg	5. Kartupeļi -----	98,28 kg
2. Gaļa, liellopu --	16,38 "	6. Cukurs smalkais ---	1,60 "
3. Speķis -----	1,60 "	7. Piens -----	36,90 "
4. Sviests -----	2,40 "		

Šī norma, tāpat kā iepriekš apskatītās profes. Zariņa un vācu, iziet no zināma kaloriju skaita un tā tad uzstādīta gluži teoretiskā ceļā.

Kaut gan šīs apskatītās normas izteic tikai eksistences minimumā ietilpstošo līdzekļu vairumus, tomēr parasti viņas tiek sauktas par dzīves dārdzības metodēm. Kopējs ar dzīves dārdzību šīm normām ir tas, ka viņas noder par pamatu, par izejas punktu pie dzīves dārdzības aprēķināšanas. Izteicot šo normu vērtību gan attiecībā uz šaurāku, gan plašāku eksistences minimumu, mēs itkā lietojam dažādas dzīves dārdzības aprēķināšanas metodes, kā to arī redzēsim vēlāki.

Bez jau apskatītām 4 eksistences līdzekļu aprēķināšanas metodēm - profes. Z a r i ņ a, vācu, Latvijas un Rīgas pilsētas metodes vēl pazīstama tā saucamā "darba tiesību" metode. Viņa izstrādāta no Latvijas slimokasu savienības, un tās ikmēneša vērtība tiek periodiski publicēta socialpolitiskā mēnešrakstā "Darba tiesības". Darba tiesības metode iziet tikai no vienas personas dzīves līdzekļu vajadzībām mēnesī, kuŗas sastādas no 30 pārtikas produktiem, higieniskām un kulturēlām vajadzībām, dzīvokļa, apģērba, apkurināšanas un apgaismošanas normām priekš vienas strādnieka personas mēnesī (skat. Darba ties. 1926.g. No.9). Šīs dzīves līdzekļu normas, sevišķi attiecībā uz pārtiku, ir sastādītas tikai teoretiskā ceļā, jo tad vēl nekādi ģimenes budžeta statistikas rezultāti nebija zināmi.

Tab. 5.Darba tiesību metodes norma.

I. <u>Pārtika.</u>	22. Krējums -----	300 gr	
1. Maize, rupja ---	12 kg	23. Sviests -----	750 "
2. Maize, balta ---	6 "	24. Olas -----	30 gab.
3. Milti bīdelēti --	750 gr	25. Cukurs -----	750 gr
4. Putraimi -----	750 "	26. Tēja -----	60 "
5. Grūbas -----	750 "	27. Kafeja lab. -----	150 "
6. Rīsi -----	750 "	28. Sāls -----	1 kg
7. Zirņi, žāvēti --	750 "	29. Virces, pipari-----	60 gr
8. Kartupeļi -----	6 kg	30. Etiķis -----	0,5 lt.
9. Burkani -----	1500 gr	II. <u>Dzīvoklis 1 istaba</u> - strādnieku rajonā.	
10. Kāļi -----	1500 "	III. <u>Apkurināšana</u> - $\frac{1}{2}$ tirgus vezuma malkas	
11. Bietes -----	1500 "	IV. <u>Apgaismošana</u> - 2 litri petrolejas	
12. Kāposti -----	1500 "	V. <u>Apgērbs vīriešu</u>	
13. Sīpoli -----	300 "	1. Uzvalks, lētākais -----	1/12
14. Gaļa, liellopu	3750 "	2. Mētelis, vatēts -----	1/36
15. Gaļa, cūkas ---	3750 "	3. Veļa, komplekts -----	1/6
16. Zivis -----	6750 "	4. Kapzeķes, vilnas -----	1/6
17. Silķes -----	3000 "	5. Kapzeķes, kokvilnas ----	1/4
18. Speķis -----	1500 "	6. Šnorzābaki -----	1/12
19. Tauki -----	750 "	7. Pazolēšana -----	1/12
20. Piens -----	15 lt.		
21. Biezpiens -----	1500 gr		

VI. Higieniskās vajadzības.

1. Ziepes, dzelt. ----- 400 gr
2. Pirts, kopēja ----- 4 reizes
3. Matu griešana ----- 1 "
4. Bārzdas skūšana ----- 4 "

VII. Kulturēlās vajadzības.

1. Iemaksas slimo kasē 2%
2. Biedra nauda ----- 1%
3. Laikraksti ----- 30 num.
4. Teatris 2x2. vietā.

Šis pārtikas vairums satur 111.000 lielās kalorijas jeb vienā dienā uz personu 3.700 kalorijas un tā tad sastādīts priekš fiziska darba strādnieka. Salīdzinot ar turpmāk apskatīto statistiskā ceļā izstrādāto normu (skat. tab. 6..), šai " Darba tiesības " normā nav minēts par inventāra, satiksmes, pārējiem izdevumiem un atlikumu, kas padara šo teoriju vēl par ne glu-
ži pilnīgu. Tomēr darba tiesību norma daudz vispusīgāki izteic patērētāja vajadzības, nekā visas iepriekš minētās normas. Caur to viņai ir lielas priekšrocības pret citām, jo kurš gan var iztikt tikai no 7,8 jeb 15 pārtikas produktiem. Tamdēļ arī pie turpmākas dzīves dārdzības aprēķināšanas pamatošos uz šo tā saucamo darba tiesību metodi, papildinot viņu vēl ar citām viņā iztrūkstošām, bet tomēr nepieciešamām dzīves vajadzību normām.

Visām līdz šim apskatītām dzīves līdzekļu pētīšanas normām, kaut arī cik plašas un vispusīgas tās nebūtu, piemīt viens lietišķs trūkums, proti - viņas uzstādītas tikai teoretiskā ceļā. Tamdēļ arī viņas nespēj visā pilnībā izteikt tos daudzpusīgos vajadzību veidus, kā inventāra, satiksmes un citus

kaut arī sīkākas dabas izdevumus, bet kuriem tomēr blakus citiem izdevumu posteņiem ir sava nenoliedzama nozīme. Sakarā ar to izvirzījās prasība pēc vēl pilnīgāka un precizāki izvesta dzīves mēra uzstādīšanas. Tautas Labklājības ministrijas darba aizsardzības departaments atkal mēģināja šo nepieciešamību nokārtot, bet šeit tas drīz vien pārliccinājās, ka attiecībā uz pēdējām dzīves vajadzību grupām, t.i. apģērbu, higiēniskām, kulturālām un pārējām vajadzībām grūti uzstādīt teoretiskā ceļā kaut cik pareizu normu. Šo vajadzību apmērs pie dažādām iedzīvotāju šķirām un pat pie vienas šķiras dažādām personām ir tik īpatnējs un dažāds, ka uz vienkāršu novērojumu pamata taisīt kaut kādu slēdzienu par vidmēru ir riskanti.

Šādu neapstrīdamu vidējo par minētiem izdevumiem - apģērbu, higiēniskām un kulturālām vajadzībām var dabūt gluži citā ceļā - ar strādnieku izdevumu statistikas novērošanas palīdzību. Šo pašnovērošanu izved vispirms paši strādnieki, pierakstot savas ģimenes ikdienas izdevumus. Valsts iestādei tad atliek tikai šos datus no zinama vairuma strādnieku ievākt, klasificēt, uzrādīt tos izdevumus pēc viņu satura, un tādā ceļā sastādīt ģimenes izdevumu šemu, t.i. atsevišķo izdevumu grupu vidmēru, faktisko jeb *r e a l o n o r m u*, dibinātu nevis vairs uz teoretiskiem slēdzieniem, bet tiešāmību. Šādi dati atvieto pat vislabāki noorganizētas grāmatvedības rezultātus, kuŗa it sevišķi pie trūcīgākām iedzīvotāju šķirām pat maz iespējama

Šis dzīves līdzekļu normas aprēķināšanas paņēmiens nostiprinājies Vakareiropas lielvalstīs jau sen, bet pie mums zem apstākļu spiediena tikai 1927.g. Sakarā ar Tautu Savienības darba biroja 1925. un 1926.g. starptautisko darba statistiķu konferenču lēmumiem šāds ģimenes izdevumu aprēķināšanas veids uzskatams par vispār pieņemtu. Saskaņā ar šo lēmumu sākot ar 1930.g. visās valstīs dzīves dārdzības aprēķināšanā tiks pielietota patēriņa schema, kuŗa dibināta uz ģimenes budžeta statistiskiem datiem.

Mūsu valsts statistiskā pārvalde šo noorganizēšanas darbu arī veikusi, un turpmākos gados visi mūsu dzīves dārdzības indeksi dibināsies tikai uz statistiskā ceļā ievāktiem rezultātiem. Tādā gadījumā mūsu iepriekšējās profes. Z a r i ņ a metodes pamata elements - kaloriju skaits paliek tikai kā kontroles līdzeklis, protams, tikai attiecībā uz pārtiku, lai spriestu, par cik šī praktiskā ceļā uzstādītā norma saskan ar nepieciešamo spēka vielu vairumu.

4. Mūsu apskatītai strādnieku izdevumu statistikas novērošanai bez jau minētās eksistences minimuma dažādo normu uzstādīšanas daudz lielāka loma piekrīt pilnīgā ģ i m e n e s b u d ž e t a uzstādīšanā. Tāda budžeta schema dod caurmēra pārskatu kā par iedzīvotāju masu ienākumiem, tā izdevumiem, sargrupētiem pēc viņu veidiem, par masu faktisko dzīves līmeni. Šie dati arī noder par daudz drošāku pamatu pie dzīves dārdzības jau-

tājuma atrisināšanas, nekā iepriekšējie teoretiskie.

Pirmais pilnīgāka rakstura ģimenes budžeta pētījums izdots Anglijā 1797.g., Šveicē 1806.g., Francijā 1930.g., Vācijā 1848.g., Somijā 1920.g., Polijā 1922.g., Igaunijā 1925.g., bet Latvijā 1926.g. Šī statistika, kā jau redzējām, tiek vesta ar brīvprātīgo korespondentu palīdzību no dažādiem lauku apvidiem un pilsētām. Latvijā šo lietu noorganizējusi valsts statistiskās pārvaldes darba un iekšējās tirdzniecības nodaļa, kuŗa arī sakopo un apstrādā bez pašvaldību iestāžu iesniegtiem pārskatiem arī korespondentu iesniegtos datus un publicē savos periodiskos izdevumos. Tādu korespondentu skaits sniedzas līdz 200 un sastāv no dažādiem iedzīvotāju slāņiem: ieredņiem, skolotājiem, amatniekiem un vienkārša darba strādniekiem, no kuriem katrs uzskatāms, kā savas iedzīvotāju grupas ģimenes budžeta reprezentētājs. Šāds ģimenes budžets rāda, kādus produktus patērē ierēdnis jeb fiziska darba strādnieks, kādos vairumos un cik par viņiem samaksāts.

Šie pārskati sniedz dažādus datus gan attiecībā uz dažādu iedzīvotāju grupu ienākumu veidiem, gan viņu daudzpusīgiem patēriņiem. Uz tādā ceļā par 1926/27.g. ievāktu datu pamatu izstrādātie pārskati ievietoti Valsts stat. pārvaldes izdotā "Darba statistika", 1928.g. tabelēs no 52. līdz 60. Turpmākā tādu ģimenes budžeta anketu pārskata uzstādīšana paredzama pēc 10 gadiem, t.i. 1936/37.g.g.

No šiem Valsts statistiskās pārvaldes izstrādātiem pārskatiem turpmāk pievedīšu tikai dažus izvilkumus, proti tos, kuŗu dati ir nepieciešami dzīves dārdzības raksturošanai. Pirmie no tādiem izvilkumiem būs sekošie divi: izdevumu un ienākumu pārskati priekš vienas patērētāja vienības mēnesī (Tab. 6. un 7.).

Pēc nodarbošanās un vispār dzīves veida visi brīvprātīgie korespondenti, resp. ģimenes budžeta pētīšanas subjekti būtu vislabāki sadalāmi, kā jau tabelē redzams, četrās grupās: intelektuala un fiziska darba strādnieki Rīgā un intelektuala un fiziska darba strādnieki provincē.

Saskaitot katras šo korespondentu grupas ienākumus, tad izdevumus un pēc tam izdalot šīs summas ar attiecīgo patērētāju vienību skaitu, dabūsim tos vairumus, kuŗi caurmērā krīt uz šīs grupas patērētāja vienību.

Tā tad ar šādu paņēmienu vientuļū budžetiem, sevišķi partiskas izdevumu aprēķināšanā, tiek piegriests maz vērības.

Pie šī pārskata sastādīšanas katra persona resp. katras iedzīvotāju grupas pārstāvis tiek izteikts kā viena patērētāja vienība. Šī patērētāju vienību atrašana tiek izvesta pēc zināmas jau iepriekš pieņemtās skolas, tā saucamās vācu skolas, dibinātas uz zinātnisku pētījumu rezultātiem (skat. Darba stat. 1928.g. lp. 12. un 13.). Pēc šīs skolas attiecībā uz ģimenes ienākumiem un izdevumiem viena persona līdz 4.g. vecumam = 0,1 patērētāja vienības, no 4 līdz 7 g. vecumam = 0,2 patērētāja vienības, no 7 līdz 10 g. vecumam = 0,3 patērētāja vienī-

bas, no 10 līdz 13 g. vecumam = 0,4 patērētāja vienības, no 13 līdz 15 g. vecumam = 0,5 patērētāja vienības, no 15 līdz 17 g. vecumam vīriets 0,9, bet sieviete 0,7 patērētāja vienības un vecāki par 17 g. vīriets 1,0, bet sieviete 0,8 patērētāja vienības.

Pielietojot šo skolu attiecībā uz Latvijas iedzīvotājiem pētīšanas rezultāti rāda, ka Latvijā ģimenes ieņēmumu un izdevumu noskaidrošanai katra ģimenes vienība uzskatama kā sastāvdaļa caurmērā no 3,18 ģimenes locekļiem, kuŗi līdzinās 2,34 patērētāju vienībām (intelekt. darba strādnieka ģimenē Rīgā 2,30, bet provincē 2,1 patērētāja vienības; fiziska darba strādnieka Rīgā 2,4, bet provincē 2,6 patērētāju vienības; caurmērā 2,3 patērētāju vienības).

Tā tad vienas patērētāja vienības izdevumu apmēram jābūt mazākam par vienas pieaugušas personas caurmēra izdevumiem, proti $\frac{7}{10}$ no tā ($2,34 : 3,18 = 0,7$).

Pēc Rīgas pils. statistiskā biroja datiem viena persona uzskatama kā $\frac{5}{14}$ no ģimenes vienības. Tā tad Rīgā katrā ģimenē caurmērā skaitas 2,8 locekļu ($1 : \frac{5}{14} = 2,8$), bet attiecībā uz visu Latviju, kā redzējām, jāskaita ģimenē tomēr caurmērā 3,18 locekļu.

Pētot atsevišķi tikai pārtikas izdevumus ģimenē, šī augšā pievestā skola sniedz mazliet citādus rezultātus, nekā dabūjam pie vispārējo izdevumu pētīšanas. Šie rezultāti rāda, ka pār-

tikas patēriņa ziņā katra ģimenes vienība sastāv caurmērā no 2,55 patērētāju vienībām, bet nevis kā pie citiem izdevumiem no 2,34 vienībām. Tas padoļai arī tamdēļ, ka pie pārtikas patērētājiem jāpieskaita arī apkalpotāji, pansionāri un viesi.

Tab.6.

Izdevumu pārskats priekš vienas patērētāja vienības mēnesī,
izteikts latos un %.

Izdevumu veidi	R ī g ā.				P r o v i n c ē.			
	Intellekt. darba strād.		Fiziska darba strād.		Intellekt. darba strād.		Fiziska darba strād.	
	Ls.	%	Ls.	%	Ls.	%	Ls.	%
Pārtika	42,75	32	37,51	48	39,52	35	29,94	43
Dzīvoklis	10,21	7	4,84	6	6,10	5	3,54	5
Apkurināš.	2,96	2	2,31	2,9	2,93	2,6	2	2,8
Apgaismoš.	1,77	1	0,84	1	1,10	0,9	0,57	0,8
Invent.	6,83	5	2,23	2,8	5,82	5,2	2,06	2,9
Apgērbs	21,51	16	10,20	13	15,13	13,6	9,12	13
Satiksme	4,90	3	2,51	3	2,70	2,4	0,80	1
Kult. vajadz.	8,62	6,5	2,91	3,7	7,84	7	1,58	2
Sabiedr. izd.	3,01	2	0,71	0,9	1,79	1,6	0,85	1
Nodokļi	0,96	0,7	0,20	0,2	0,70	0,6	0,26	0,38
Pārējie izd.	21,86	16	10,99	14,2	24,75	22	17	24
Atlikums	6,79	5	2,59	3	2,72	2,4	1,47	2
K o p ā	132,17	100%	77,84	100%	111,10	100%	69,19	100%

Tab. 7.

Ieņēmumu pārskats priekš 1 patērētāja vienības.

Ieņēmumu veidi.	R ī g ā.				P r o v i n c ē.			
	Intellekt. darba strādņ.		Fiziska darba strādņ.		Intellekt. darba strādņ.		Fiziska darba strādņ.	
	Ls.	%	Ls.	%	Ls.	%	Ls.	%
Ģim. galvas pelņa	92,75	70	61,51	79	81,20	73	47,-	67,9
Ģim. locekļu pelņa	17,25	13	8,95	11,5	4,62	4	1,30	1,8
Pārējie ieņēmumi	22,17	16,7	7,38	9,4	25,28	22,7	20,86	30,1
K o p ā	132,17	100%	77,84	100%	111,10	100%	69,19	100%

Pārējie ieņēmumi (9,4% - 30,1%) sastādas no: 1) parādiem veikalos, 2) avansiem, 3) pašu saimniecības ražojumiem, 4) agrākiem ietaupījumiem, 5) dažādu lietu pārdoš., 6) pabalstiem, 7) aizņēmumiem un citiem ienākumiem.

Pārējos izdevumos (14,12% - 24%) ietilpst: dažādi tīrības uzturēšanas izdevumi, smēķēšana un dzērieni, izpriecas, dāvinājumi, parādu atmaksa, %% par aizņēmumiem, pabalsti, soda naudas un citi. Ģimenes locekļu pelņa sastādas galvenā kārtā no viņu darba algām un ģimenes piemaksām.

Šīs divas nupat pievestās ģimenes budžeta tabeles, t.i. izdevumu un ienākumu par 1926/27.g. (tab. 6. un 7.) attiecībā uz 1930.g., rāda nevienādus rezultātus. Mūsu 1930.g. cenu līme-

nis, kā to turpmākā tab.8. rāda, maz atšķiras no 26/27.g. cenu stāvokļa, t.i. no tabeles sastādīšanas laikmeta cenām un tā tad minētie ģimenes izdevuma budžeta dati attiecināmi daļai arī uz tagadējo momentu, t.i. uz 1930.g. Turpretim mūsu tagadējie ienākumi, resp. darbinieku algas, salīdzinot ar tā paša 26/27.g. algām, cēlušās (skat. tab. 17., 18., 19. un 32.), un tā tad šie ienākumu tabeles dati attiecībā uz tagadējo momentu, pretēji izdevumu datiem, nav piemērojami.

No visām līdz šim apskatītām dzīves līdzekļu normām turpmāk vērība piegriežama tikai divām: teoretiskai darba tiesību normai un nupat apskatītai anketu ceļā uzstādītai, t.i. realai, resp. faktiskiem izdevumiem, jo viņas vispilnīgāki izteic mūsu eksistences vajadzības. Šo normu salīdzināšana sniegs mums pārskatu par dzīves vajadzību nepieciešamības un patlabanējās tiešamības savstarpējām attiecībām. Šis pārskats rādīs, cik tālu patlaban atrodas vienas jeb otras iedzīvotāju grupas īstenība jeb faktiskais stāvoklis no zinātniski uzstādītās teoretiskās normas.

III. Cenas kā dzīves dārdzības raksturotājas.

1. Bet kā gan šīs uzstādītās eksistences līdzekļu normas var izteikt mūsu dzīves dārdzību? Atbildi uz šo jautājumu mēs dabūsim tikai pēc šo normu nocenošanas pēc pirmskaņa un tagadējām cenām, kā arī pēc algu jautājuma pamatīgākas apskatīšanas. Mūsu Valsts statistiskās gada grāmatas un mēnešu biļeteni rāda,

ka sākot ar 1921.g. (skat. tab. 8.) cenas visā Latvijā, izņemot 1926. un 1927.g.g., pastāvīgi cēlušās. Šī nestabilitāte ir kā sekas no tā saimnieciskā stāvokļa satricinājuma, kuŗu pārdzīvojuši Latvijas teritorija pasaules kara un revolūcijas laikā. Izveidojoties no izpostītas zemes par valsti, Latvijai nācās pārvārēt dažādus šķēršļus, dažādas saimnieciskas grūtības, sakarā ar ko izskaidrojams galvenā kārtā arī līdzšinējo cenu nenoteiktais stāvoklis. Latvijas līdzšinējos pastāvēšanas gados ir noorganizējusies nevien viņas valstiskā iekārta, bet arī viņas rūpniecība un tirdzniecība, kas parasti valstī saistīts ar daudz lielākām grūtībām, nekā jau noorganizētai saimnieciskai dzīvei normali turpinoties.

Visstraujākā cenu celšanās nomamama 1928.g., kam par iemeslu uzskatama tā gada galīgā neraža. 1929.g. vasarā šī kāpšanas tendence ir apstājusies, ar 1930.g. līdz pat tagadējam momentam nedaudz atkritusi un, liekas, šo līmeni arī ieturēs turpmāk, vismaz līdz kāda noteiktāka iemesla iestāšanās brīžam. Tagad, pēc pavadītiem 10 pēckara gadiem varam teikt, ka šie mūsu valsts iekšēji saimnieciskie šķēršļi jau daļai pārvārēti, un viņu iespaids uz cenu stāvokli, domājams, nebūs vairs tik satricinošs, kā līdz šim. Šī noteiktība, kā redzams, iestātos jau ar 1926/27.g.g., kad šī svārstība bija jau izzudusi, ja vien sekojošais 1928. galīgi neražīgais gads šo stāvokli nesatricinātu. Tagad galvenāko dzīves līdzekļu cenas, kā to turp-

mākā tabele 8. rāda, ir atkal nostājušās uz tā paša 1926/27.g. līmeņa, līdz gadījumā kāds no mūsu valsts politikas atkarīgais jeb pilnīgi no mums neatkarīgs dabiska jeb starpvalstiska rakstura iemeslis šo līmeni atkal nesatricinās. Un ja arī šo no mums atkarīgo jeb neatkarīgo iemeslu dēļ šī cenu stabilitāte tiešām mainītos, tad tomēr ne tādos apmēros, kā līdz šim, jo mūsu valsts organizācijas stādīja jau pārdzīvota, un viņa atradīs iespēju šīs ļaunās parādības novēršanai daudz vieglāki kā līdz šim. Tamdēļ arī tagadējais cenu stāvoklis uzskatāms par stabilāku, kā jebkad pēckara gados bijis, par itkā noregulējušos. Tamdēļ arī savos turpmākos kā cenu, tā algu aprēķinos pieturēšos pie tagadējā momenta, t.i. 1930.g. caurmēra statistiskiem datiem kā stabilākiem un noteiktākiem faktoriem.

Par otru izejas momentu cenu svārstības aprēķināšanai ņemšu pirmskara stāvokli. Pirmskara gados mūsu saimnieciskā dzīve ritēja bez sevišķiem traucējumiem un straujām pārmaiņām. Tad cenu un algu svārstības bija ļoti gausas, pat nemanāmas, jo saimnieciskais stāvoklis bija stabils. Pieņemot šo pirmskara saimniecisko stāvokli par normālu un atzīmējot to ar 100, ļoti viegli izteicama tagadējo cenu un algu paaugstināšanās jeb pazemināšanās pēc indeksa metodes.

Šo divu laika momentu - pirmskara un tagadējā laikmeta cenu un algu salīdzinājums būs īsts patlabanējās saimnieciskās dzīves raksturojums, no kuŗa abrisināsies arī tagadējā momenta

dzīves dārdzības stāvoklis. Šis pārākats sniegs mums salīdzinošu ainu par vienas jeb otras iedzīvotāju šķiras labklājību monarchiskā Krievijā un demokratiskajā Latvijā, par viņu stāvokļa uzlabošanos jeb pasliktināšanos. Viņš rādīs arī to pēckara saimnieciskās dzīves atjaunošanās gaitu, kuŗu gājusi Latvija savos pirmajos desmitos pēckara pastāvēšanas gados.

2. Sacīto par cenu svārstību visgaišāki rāda sekojošie divi izvilkumi: 1) profes. Z a r i ņ a uzstādītās 1 mēn. rācījas nocenojumi no Valsts stat. pārvaldes, sākot ar 1914.g. (skat. Darbu stat. 1928.g. 11. un 15.lp.) un 2) Rīgas pils. stat. biroja uzstādītās 1 personas rācījas nocenojumi, sākot ar 1913.g. (skat. Rīgas pils. stat. gada grāmatā un Valsts stat. pārvaldes 1930.g. mēneša biļetena No.12, tab. 29, 30. un 31.).

Tab.8.

Mēneša rācījas (tikai pārtika) vērtība latos un indeksos.

Gads.	Rīgas pils. statistiskā biroja.	Valsts statistiskās pārvaldes.				
		Rīgā.		Caurmērā Latvijā.		Sīktirdzn.cenu indekss Latvijā.
1913.g.	Ls. 22,77 100					
1914.g.		Ls.21,90 100		Ls.19,80 100		-
1919.g.		" 26,40 120		" 24,30 122		-
1920.g.		" 27,00 123		" 24,90 123		-
1921.g.		" 19,50 89		" 17,70 89		128

1922.g.	Ls.17,79	78	Ls.19,80	89	Ls.18,00	91	109
1923.g.	" 20,12	88	" 22,20	101	" 19,80	100	112
1924.g.	" 24,90	109	" 26,40	120	" 23,70	120	126
1925.g.	" 27,96	122	" 28,80	131	" 26,10	131	139
1926.g.	" 27,42	120	" 28,20	128	" 25,50	130	134
1927.g.	" 26,68	117	" 29,10	133	" 26,70	131	135
1928.g.	" 29,86	131	" 32,10	146	" 29,10	146	148
1929.g.			" 34,50	157	" 32,24	162	165
1930.g.			" 28,29	128	" 26,40	133	147

No šiem diviem izvilkumiem grūti dabūt šo pārskatu salīdzinājumu, jo viens no viņiem, kā jau redzējām, iziet no septiņu produktu rācijas sastāva un sākas ar 1913.g., bet otrs no astoņu produktu rācijas sastāva un sākas ar 1914.g., kad jau iesākušos kara apstākļu dēļ produktu cenas bija jau cēlušās. Skaidrs ir tikai tas, ka pēc Valsts stat. pārvaldes datiem sākot no 1914.g. rācija sadārdzinājusies Rīgā par 28%, bet caurmērā Latvijā par 33%. Turpretīm vispārējās sīktirdznieciskās cenas sākot no 1913.gada, pēc tiem pašiem Valsts stat. pārvaldes datiem, sadārdzinājušās par 47%. Tā tad spriežot pēc šiem datiem varam teikt, ka mūsu pārtika caurmērā Latvijā sadārdzinājusies sākot ar 1914.g. par 33%, bet sākot ar 1913.g. par 47%, jo, kā jau aizrādīju, iesākušos kara apstākļu dēļ pārtikas caurmēra cenas 1914.g. tiešām bija vismaz par 10%

cēlušās virs 1913.g. cenām. Kā jau aizrādīju, visaugstāko pakāpi, līdz 65% pārtikas cenas sasniegušas 1929.g., domājams, sakarā ar iepriekšējā gada neražu, bet 1930.g. šis līmenis kritis uz 47% un cerams, ka viņš šinī pakāpē ieturēsies arī turpmāk. Un tā ka rācijas vērtība absolutos skaitļos par 1926/27.gadu (Ls.25,30 un 26,70) ir gandrīz līdzīga viņas tagadējai vērtībai (Ls.26,40), tad varam spriest, ka tagadējās cenas pārtikai ar 1926/27.g. cenām stāv uz vienāda līmeņa.

Turpmāk piegriezīšu vērību tikai divām no augšā apskatītām eksistences līdzekļu normām jeb sauktām dzīves dārdzības metodēm: pie gluži teoretiskā ceļā uzstādītās darba tiesību normas un praktiskā jeb anketu ceļā konstatētiem tiešiem patēriņa izdevumiem (skat. tab. 5. un 6.). Nocenojot pirmo no viņām t.i. darba tiesību normu visupirms pēc tagadējām cenām (skat. tab. 9.) redzēsim par cik šī teoretiskā metode jeb norma sakrīt jeb atšķiras no tiešamības, t.i. anketu ceļā arastiem tiešiem izdevumiem. Nocenojot pēc tam to pašu teoretisko normu arī pēc pirmskaņa cenām, redzēsim cenu celšanās indeksus kā pie atsevišķiem produktiem, tā pie atsevišķām eksistences līdzekļu grupām. Šo nocenošanu pamatošu galvenā kārtā uz 1930.g. Valsts stat. pārvaldes mēneša biļetena No.12 tab.28.un 32. un "Darba statistikas" 1929.g. tab.6. un 7. pievestām oficialām cenām, bet šo oficialo cenu trūkuma gadījumā pamatošos arī uz veikala preču grāmatās konstatētiem kā pirmskaņa, tā tagadējiem datiem. Pie šīs

pirmskara un tagadējo nocenojumu rezultātu salīdzināšanas, protams, jāņem vērā, ka 1 pirmskara zelta rublis = Ls.2,67, jeb Ls.1,- = 37,5 zelta kapeikām.

Tab.9.

Darba tiesību pārtikas normas nocenojums.

Normas sastāvs.	1913.g.		1930.g.		Indeksi (1913g. = 100).
	Likme	Vērtība	Likme	Vērtība	
Maize, rupja 12 kg	2,5 k.mrc	Ls. 1,92	0,24 s.kg	Ls. 2,88	160
" balta 6 "	5 " "	" 1,92	0,67 " "	" 4,02	209
Milti, bīd. kv. 750 gr	39 s.kg	" 0,29	0,70 " "	" 0,52	179
Putraimi 750 "	35 " "	" 0,26	0,45 " "	" 0,33	125
Grūbas 750 "	38 " "	" 0,28	0,50 " "	" 0,37	132
Rīsi 750 "	57 " "	" 0,42	0,60 " "	" 0,45	107
Zirņi 750 "	34 " "	" 0,27	0,58 " "	" 0,43	159
Kartupeļi 6 kg	10 " "	" 0,60	0,10 " "	" 0,60	100
Burkani 1500 gr	18 " "	" 0,27	0,22 " "	" 0,33	122
Kāļi 1500 "	16 " "	" 0,24	0,20 " "	" 0,30	125
Bietes 1500 "	18 " "	" 0,27	0,22 " "	" 0,33	122
Kāposti 1500 "	18 " "	" 0,27	0,20 " "	" 0,30	111
Sīpoli 300 "	80 " "	" 0,24	1,00 " "	" 0,30	125
Gaļa, liellopu 3750 "	98 " "	" 3,67	1,25 " "	" 4,68	129
" cūkas 3750 "	111 " "	" 4,16	1,80 " "	" 6,70	162
Zivis, zupas 6750 "	30 " "	" 2,02	0,45 " "	" 3,03	150
Pārnesums:		17,80		25,58	

Pārnesums :		17,80	25,58		
Silķes, sāļītas	3000 gr 55 s.kg	Ls. 1,65	0,75 s.kg	Ls. 2,25	137
Speķis	1500 " 1,30 " "	" 1,95	2,33 " "	" 3,49	180
Tauki, cūku	750 " 1,50 " "	" 1,12	2,34 " "	" 1,75	156
Piens, svaigs	15 lt. 15 " lt.	" 2,25	0,20 " lt.	" 3,-	133
Biezpiens	1500 gr 44 " kg	" 0,66	0,53 " kg	" 0,79	120
Krējums, skābs	300 " 1,40 " "	" 0,42	1,80 " "	" 0,54	128
Sviests	750 " 2,35 " "	" 1,75	3,00 " "	" 2,25	127
Olas	30 " 5 " g.	" 1,50	12 " g.	" 3,60	174
Cukurs	750 " 482 k.p.	" 0,78	48 " kg	" 0,36	54
Tēja	60 " 8,80 s.kg	" 0,52	11,00 " "	" 0,66	115
Kafeja	150 " 3,12 " "	" 0,46	5,00 " "	" 0,75	160
Sāls	1 kg 0,09 " "	" 0,09	0,08 " "	" 0,08	100
Virces, pipari	60 gr 1 rb.mrc.	" 0,40	5,00 " "	" 0,30	75
Etiķis	0,5 lt 10 kp. ½ lt.	" 0,26	0,36 " ½ lt.	" 0,36	144
K o p ā		Ls.30,52		Ls.45,75	
Indekss		100		150	50%

No šī pārskata redzams, ka patlaban sadārdzinājušies visi pārtikas produkti, izņemot kartupeļus, kuņu cena tagad gluži līdzīga pirmskaņa cenai, un cukuru, kuņš palētinājies pat vairāk, kā par pusi no pirmskaņa cenas. Nedaudz palētinājusies arī sāls. Sadārdzinājusies visvairāk ir baltmaize, vairāk kā dubultīgi, tad rupja maize par 60%, cūkgaļa par 62%, speķis par 80%, olas par 74%, bet piena produkti - sviests par 27%

un svaigs piens par 33%. Pēc tādas darba tiesības normas nocenošanas pēc pirmskaņa un tagadējām oficialām tirgus cenām kļūst redzams, ka pirmskaņa gados šī norma maksājusi Ls.30,52, bet tagad maksā Ls.45,75, t.i. visa mūsu pārtika sadārdzinājusies par 50%. Tā tad šī nocenojuma rezultāti 50% no valsts stat. pārvaldes konstatētā sīktirdzniecisko cenu sadārdzināšanās rezultāta - 47% atšķiras visai maz.

Kā jau redzējām, darba tiesību pārtikas normas vērtība priekš vienas pieaugušas personas mēnesī pēc tagadējām, t.i. 1930.g. cenām ir Ls. 45,75.

Izteicot šīs vienas personas pārtikas normas vērtību vienas patērētāju vienības normas vērtībā, t.i. atrodot $7/10$ no viņas, redzam, ka šī pate darba tiesību norma attiecībā uz vienu patērētāja vienību ir Ls. 32,02 ($45,75 \times 7/10 = 32,02$). Šis skaitlis visumā sakrīt arī ar ankētu ceļā atrastiem faktiskiem pārtikas izdevumiem vienā mēnesī arī vienai patērētāja vienībai 1926/27. gadā (Ls.42,75, Ls.39,75, Ls.37,51 un Ls.29,94). Un tā kā pārtikas līdzekļu 1930.g. cenas, pēc kuņām nocenota darba tiesību norma, no patlabanējām, t.i. 1930.g. cenām atšķiras maz, tad varam teikt, ka patlaban Latvijas iedzīvotāji visumā savu teoretisko priekš viņiem uzstādīto pārtikas normu ir pat pārsnieguši. It sevišķi tas sakams par mūsu intelektuala darba strādniekiem, kuņi Rīgā patērē par 31%, bet provincē par 22% vairāk par vidējo normu. Arē fiziska darba

strādnieks Rīgā patērē par 15% vairāk par šo normu un tikai provincē patērē nedaudz zem viņas. Šis vidējas normas pārsniegums, domājams, izskaidrojams galvenā kārtā ar dažādu gārdumu lietu patēriņu, kā arī viesību sarīkošanu, kas sevišķi izplatīts pie intelektuāla darba strādniekiem un teoretiskā pārtikas normā nav paredzēts.

3. Tādā pat ceļā, pamatojoties uz tiem pašiem cenu likmju avotiem iespējams aprēķināt arī apģērba, dzīvokļa, apkurināšanas, apgaismošanas, kulturēlo un pārējo vajadzību pirmskaņa un tagadējās vērtības mēnesī un viņu sadārdzināšanās %.

Tab.10.

Apgērba un apavu normas nocenojumi.

Norma mēnesī.	1914.g. cenas.	1930.g. cenas.	
		Rīgā.	Provincē.
Uzvalks 1/12	$\frac{20}{12}$ rb. = 1,66 rb.	$\frac{68}{12}$ Ls. = Ls.5,66	$\frac{50}{12}$ Ls.=Ls.4,16
Mēteliš 1/36	$\frac{16}{36}$ " = 0,44 "	$\frac{60}{36}$ " = " 1,66	$\frac{48}{36}$ Ls.=Ls.1,33
Veļas kompl. 1/6	$\frac{0,80}{6}$ " = 0,13 "	$\frac{6,10}{6}$ " = " 1,02	$\frac{5}{6}$ " = "0,83
Zekes vilnas 1/6	$\frac{0,25}{6}$ " = 0,04 "	$\frac{2}{6}$ " = " 0,33	$\frac{2}{6}$ " = "0,33
" kokvilnas 1/4	$\frac{0,15}{4}$ " = 0,04 "	$\frac{1}{4}$ " = " 0,25	$\frac{1}{4}$ " = "0,25
Šnorzābaki 1/12	$\frac{6}{12}$ " = 0,50 "	$\frac{18}{12}$ " = " 1,50	$\frac{18}{12}$ " = "1,50
Pazolēšana 1/12	$\frac{0,70}{12}$ " = 0,06 "	$\frac{4}{12}$ " = " 0,33	$\frac{4}{12}$ " = "0,33
K o p ā	2,87 rb. = =Ls.7,60	Ls.10,76 Caurmērā Latvijā Ls.9,70	Ls.8,73
Indekss	100	128	

Tab.11.

Dzīvokļa, apkurināšanas un apgaismošanas normu
nocenojumi.

Norma mēnesī.	1914.g. cenas.	1930.g. cenas.			Sadārdz. %%.
		Rīgā	Progin-	Caur- mēra	
Dzīvoklis: 1 istaba ar ķēki, strādn. rajonā	7 rb.=Ls.18,61	Ls.12,40	Ls.9,-	Ls.10,70	-42%
Apkurināšana: $\frac{1}{2}$ tir- gus vezuma jauktas malkas ($\frac{1}{6}$ ass $\frac{3}{2}$ = = 1,15 m $\frac{3}{2}$)	Ls.6,67	" 8,53	"7,46	" 8,00	+15%
Apgaismošana: $\frac{1}{2}$ lt. petrolejas	" 0,32	" 0,48	"0,54	" 0,51	+54%

Tab.12.

Kulturēlās un higieniskās vajadzības.

Norma mēnesī.	1914.g. cenas.	1930.g. cenas.
Ziepes zilās 400 gr (1 mrc.)	ā 9 kap. = 9 kap.	$\frac{1 \text{ Ls.400}}{1000} = 0,40$ snt.
Pirts 4 reizes	"15 " =60 "	ā 40 s. = 1,60 "
Matu griešana 1 reizi	"10 " =10 "	" 50 " = 0,50 "
Bārzdas skūšana 4 "	" 5 " =20 "	" 30 " = 1,20 "
Teatris 2 reizes 2.v.	"25 " =50 "	" 65 " = 1,30 "
Laikraksti 30 num.	" 3 " =90 "	" 10 " = 3,00 "
K o p ā	2,30 kap.= Ls.6,22	Ls. 8,00
Indekss	100	129

Nupat aprēķinātā apgērba normas tagadējā vērtība Ls.10,76 un Ls. 8,73 gandrīz sakrīt ar iepriekš apskatīto (skat. tab. 6.) ģimenes budžeta ceļā uzstādīto fiziskā darba strādnieka apgērba normu: Ls.10,20 un Ls.9,12, lai gan katra no šīm normām uzstādīta savādā ceļā. Tādu pat sakrišanu rāda apgai-smošanas izdevumi. Turpretīm dzīvokļa un apkurināšanas izdevumu ziņā teoretiskie dati itkā pārsniedz anketu datus no 2 līdz 3 reizes. Tas, kā redzams, izskaidrojams ar to, ka anketu dati ir uzskatāmi kā caurmēra skaitļi uz 1 patērētāja vienību ģimenē, bet teoretiskā norma izteic tās pašas vajadzības, t.i. dzīvokli un apkurināšanu priekš vienas ģimenes vienības un tamdēļ arī viņas dati ir 2,34 reizes lielāki, jo katra ģimene sastāv caurmērā no 2,34 patērētāju vienībām.

Piemērojot šos teoretiskos dzīvokļa un apkurināšanas izdevumus realās normas izteiksmei, t.i. izteicot viņus attiecībā uz patērētāja vienību, dalot ar 2,34, (dzīvoklis $Ls.12,40 : 2,34 = 5,30$, $Ls.9 : 2,34 = 3,84$; apkurināšana: $Ls.8,53 : 2,34 = 3,64$, $Ls.7,46 : 2,34 = 3,18$) redzam arī šo posteņu vērtību sakrišanu (dzīvoklis Ls.10,21, Ls.4,84, Ls.6,10, Ls.3,54; apkurināšana: Ls.2,96, Ls.2,31, Ls.2,93, Ls.2,-). Turpretīm uztura, apgērba un visu pārējo vajadzību izdevumi abās šīs normās, teoretiskā un anketu ceļā atrastā - realā, atšķiras savā starpā maz, jo pirmā no viņām izteikta priekš

vienas pieaugušas personas, bet otrā priekš vienas patērētāja vienības.

Tagadējo satiksmes izdevumu aprēķināšana un salīdzināšana ar pirmskaņa izdevumiem būtu izvedama sekoši: 1929.g. dzelzceļa ieņēmums no pasažieru satiksmes Ls.15.250.000,- kas krīt uz apmēram 1.600.000 (2.000.000 - 20%) braukšanas spējīgiem iedzīvotājiem, caurmērā Ls. 9.50 uz katra vienā gadā jeb Ls. -,80 mēnesī. Mūsu tagadējais pasažieru tarifs ir taisni 1,7 reizes zemāks, nekā pirmskaņa, jo pasažiera km tagad maksā 2,59 snt., bet agrāki 4,61 snt. (skat. " Dzelzceļa Vēstnesi " 1930.g. No.29). Ja tagad katris braukšanas spējīgs iedzīvotājs vienā mēnesī par satiksmi izmaksā Ls.0,80, tad pirms kaņa viņš par to ir maksājis Ls.1,36.

Šeit aizrādītais, protams, attiecināms tikai uz lauku un provinces pilsētu iedzīvotājiem, jo priekš Rīgas pilsētas iedzīvotāja pie izdevumiem pa dzelzceļu vēl jāpieskaita ielu dzelzceļu - tramvaju un arī autobusu satiksme. Pirms kaņa, kā zinams, 1 brauciens tramvajā maksāja 5 z.kap. jeb 13 snt., bet tagad 15 snt., un tā tad šis satiksmes veids sadārdzinājies par 15%. Rīgas pilsētas statistiskā gada grāmata rāda, ka uz katra iedzīvotāja, atskaitot bērnus, iznāk gadā braucienu skaits: 1914.g. - 111, 1922.g. - 81, 1923.g. - 105, 1924.g. - 119, 1925.g. - 135, 1928.g. - 146,

1929.g. - 146. Tā tad patlaban caurmērā uz viena iedzīvotāja gadā 146, jeb mēnesī 12 braucieni, kuŗi izmaksā tagad (15 s. x 12) Ls. 1,80, bet pirms kara (13 s. x 12) Ls. 1,56. Pilsētas iedzīvotāja (Rīgas) satiksmes izdevumi tā tad caurmērā mēnesī tagad pavisam (Ls. -,80 + Ls.1,80) Ls.2,60, neieskaitot braucienus autobusā, bet pirms kara šis pats iedzīvotājs tām pašām vajadzībām izdevis (Ls.1,36 + + Ls.1,56) Ls.2,96. Sacīto par satiksmes izdevumiem 1 personai caurmērā Latvijā vienā mēnesī apvieno sekošais pārskats.

Tab.13.

Satiksmes izdevumi mēnesī.

	1914.g.	1929.g.	Indeksi (1914.g.=100)
Provincē	Ls. 1,36	Ls. -,80	59
Rīgā	" 2,96	" 2,60	88
Caurmērā Latvijā	Ls. 4,32:2 = = <u>Ls. 2,16</u>	Ls. 3,40:2 = = <u>Ls.1,70</u>	79

Šis pārskats rāda, ka Rīgas iedzīvotājam satiksmes izdevumi palētinājušies par 12%, bet provinces par 41%, jeb caurmērā Latvijā par 21% no viņu pirms kara summas. Salīdzinot šis tabeles datus ar tab. 6. ģimenes budžeta satiksmes

izdevumu datiem (Ls.4,90, Ls.2,51, Ls.2,70, Ls.-,80) redzam, ka starpība pavisam maza, izņemot intelektuāla darba strādnieku Rīgā (Ls.4,90), kuŗam jau vispār dzīves vajadzību mērs daudz plašāks par vidējo.

Par i n v e n t ā r a vajadzībām trūkst mums jebkādas izstrādātas normas, jo grūti šinī lietā atrast vidējo mērogu. Trūkst mums tā kompleksa, no kuŗa varētu spriest par inventāra normas vērtību. Piemēra dēļ ņemšu dažus raksturīgākos inventāra piederumus un nocenojot viņus pamatošos podaļai uz cenu rādītāju, podaļai uz aptaujas ceļā ievāktiem datiem.

Tab.14.

Inventāra sadārdzināšanās.

Priekšmeti.	1914.g. cenas.	1930.g.cenas.	Indeksi (1914.g.= 100).
Pulkstenis, sudraba	12 rb. = 32 Ls.	Ls. 35,-	109
Velosipēds "Leitnera"	110 " = 293,7 "	" 220,-	75
Lampa, galda "Vunder" "Rygo"	3,50 k.=9,34 s.	" 11,-	118
Šķivis fajansa	15 " = 40 s.	" 0,50	125
Karote alomīnija	8 " = 21 "	" 0,21	-
Skapis, vienkāršs	15 rb.= 40 Ls.	" 100,-	220
Krēslis vīnes	2 " = 5,34 Ls.	" 8,-	149

Tā tad visvairāk sadārdzinājušās mēbeles, caurmērā par 100%, turpretīm metal-rūpnieciskie izstrādājumi sadārdzinājušies caurmērā nedaudz, jeb pat palētinājušies.

Tā būtu pieņemams, ka caurmērā viss mājsaimnieciskais inventārs sadārdzinājies par 40%. Tādā gadījumā tas pats iedzīvotājs par savu inventāra komplektu pirms kaņa būs samaksājis par 40% mazāk, nekā patlaban, t.i. Ls. 4,20, Ls.1,38, Ls.3,82 un Ls. 1,26, jo patlabanējie inventāra izdevumi, saskaņā ar apskatīto ģimenes budžeta izdevumu pārskatu ir Ls.6,83, Ls.2,23, Ls. 5,82 un Ls. 2,06. Šie skaitļi rāda, ka mūsu intelektuālā darba strādnieka inventāra izdevumi ir caurmērā gandrīz 3 reizes lielāki, nekā fiziska darba strādnieka. Nebūtu domājams, ka šis kontrasts būtu izskaidrojams vienīgi ar fiziskā darba strādnieka grūtākiem materialiem apstākļiem. Še, man liekas, galveno lomu spēlē intelektuālā darba strādnieka inteligences pakāpe, viņa estētiskā gaume. Tas pats daļai būtu sakams arī par viņu apģērbu un citām vajadzībām.

No pārējiem ģimenes budžeta izdevumiem galvenāko vietu laikam gan ieņems izdevumi par baudu vielām - d z ē r i e - n i e m un s m ē ķ ē š a n u. Viņi krīt gandrīz tikai uz vīriešu personālu un pie tam arī ne uz visiem, t.i. atskaitot no viņiem vismaz 30% kā nepieaugušos un aiz principa šīs baudu vielas nelietotājus, tā kā lietotāju skaits Latvijā būtu tikai apmēram 700.000 personu.

Pēc mūsu Finanšu ministrijas patentu un monopolu nodaļā ievāktām ziņām dažādu šķiru papirosu patēriņš Latvijā, spriežot pēc izpirktām banderolēm, 1929.gadā bijis par summu Ls.20.140.067,-. Tā tad katrs patērētājs caurmērā izdevis par papirosiem mēnesī Ls.2,40. Dažādu šķirņu ievēd tabakas patēriņš pa to pašu laiku bijis 717.430 kg un vietējās tabakas 18.798 kg., kopvērtībā par Ls.8.756.419,-, tā kā uz katra patērētāja krīt Ls.1.04. Tā tad tagadējie smēķēšanas izdevumi, neieskaitot cigarus un cigaretes, mēnesī ir caurmērā Ls.3,44 uz patērētāja. Pirms kara kā papirosu, tā tabakas cenas ir bijušas apmēram par 60% zemākas, jo 1 kastīte - 10 gabalu 1. šķiras papirosu pirms kara maksāja 6 k., bet tagad 26 santīmu, t.i. par 62% vairāk; $\frac{1}{8}$ mārciņa smēķējamās "kugīts" tabakas pirms kara maksāja 5 kap. (jeb 32 s. $\frac{1}{8}$ kg), bet tagad $\frac{1}{8}$ kg apmēram tādas pat tabakas maksā 50 snt., t.i. par 56% dārgāki. Tā tad tā pate papirosu un tabakas norma, kas tagad maksā minētos Ls.2,40 un Ls.1,04, pirms kara ir maksājusi Ls.1,48 un Ls.0,67, jeb kopā Ls.2,15. Tā tad smēķēšanas izdevumi caurmērā sadārdzinājušies par 60%.

Valsts brutto ienākumi no degvīna 1929.g. ir Ls.38.500.000,-, no kuriem tā tad uz katra patērētāja 1 mēnesī krīt caurmērā Ls.4,58. Alus par to pašu laiku, spriežot pēc patērētā iesala vairuma, ražots 10.936.075 lt., par ko pa-

tērētāji samaksājuši apmēram Ls.14.216.897,- (1 lt. rēķinot Ls.1,30), jeb katrs no viņiem mēnesī Ls.1,70. Degvīns no pirms kara sadārdzinājies par 330%, t.i. 4,3 reizes, jo $\frac{1}{2}$ stops pirms kara maksāja 40 kap., bet tagad 0,25 lt. dzidrā maksā Ls.1,85 sant. Alus patlaban sadārdzinājies par 282% jeb 3,8 reizes, jo $\frac{1}{2}$ stops agrāki maksāja 8 kap., bet $\frac{1}{2}$ lt. tagad 65 snt. Tā tad tie paši degvīna un alus kvantumi, kas tagad maksā augšā minētos Ls.4,58 un Ls.1,70, pirms kara maksājuši Ls.1,05 un Ls.0,45. Visu sacīto par baudu vielām varam apvienot sekojošā pārskatā.

Tab.15.

Baudu vielu normas vērtība mēnesī.

Baudu vielas.	1914.g.	1930.g.	Sadārdz. %.
Papirosi	Ls.1,48)	Ls.2,40)	60%
Tabaka	" 0,67) 2,15	" 1,04) 3,44	
Degvīns	" 1,05)	" 4,58)	318%
Alus	" 0,45) 1,50	" 1,70) 6,28	
K o p ā	Ls. 3,66	Ls. 9,72	

Tā tad patlaban uz katra patērētāja caurmērā izdevumi 1 mēnesī par smēķēšanu Ls.3,44, bet par dzērieniem, neieskaitot liķierus, konjakus un vīnus Ls. 6,28.

4. Kā jau no visa līdzšinējā redzams, tad katrs no augšā pievestiem aprēķiniem un slēdzieniem ir izteikts tikai aptuvumis, jo šeit domāt par kaut cik precizāku datu iegūšanu ir ļoti grūti. Mums jāaprobežojas tikai ar caurmēra skaitļiem un % likmēm, kuŗi vienā otrā gadījumā var būt stipri svārstīgi un pat apstrīdami, kaut arī ņemti no oficiāliem avotiem. Tomēr atteikties aiz šiem iemesliem no minēto datu pielietošanas nozīmētu atteikties arī no katra dzīves dārdzības jautājuma atrisināšanas.

Apvienojot visus iepriekšējās 9., 10., 11., 12., 13., 14. un 15. tabelēs atrisinātos rezultātus dabūsim sekošo pārskatu.

Tab.16.

Pilnīgas dzīves normas caurmēra vērtība Latvijā priekš
vienas strādnieka personas mēnesī.

Vajadzības.	1914.g.	1930.g.	Sadārdz.%%
Pārtikas norma	Ls. 30,52	Ls. 45,75	+ 52%
Dzīvoklis	" 18,69	" 10,70	- 42%
Apkurināšana	" 6,67	" 8,00	+ 15%
Apgaismošana	" 0,32	" 0,51	+ 54%
Inventārs	" 1,30	" 2,15	+ 40%
Satiksmē	" 2,16	" 1,70	- 21%
Apgerbs un apavi	" 7,60	" 9,70	+ 28%
Kultur.un hig. vajadzības	" 6,22	" 8,00	+ 29%
Smēķēšana	" 2,16	" 3,44	+ 62%
Dzērieni	" 1,50	" 6,28	+ 318%
K o p ā	Ls. 77,14	Ls. 96,23	
Indekss	100	125	25%

Atrastās kopsummas Ls.77,14 un Ls.96,23 rāda visu eksistences līdzekļu pirmskaņa un tagadējo vērtības mēnesī. Šīs vajadzības, kā zinams, izteiktas priekš vienas pieaugušas strādnieka personas, izņemot trīs no viņām: satiksmi, smēķēšanu un dzērienus, kuņas aprēķinātas ne uz personu, bet uz vienu faktisko patērētāja vienību. Izteicot arī pārējās, kā pārtikas un citas vajadzības no personālās vienības uz patērētāja vienību, t.i. samazinot viņas 7/10 reizes, būs redzams, ka šo vajadzību kopvērtība Ls. 96,23 vietā līdzinās Ls.70,78. Šī vienas patērētāja vienības teoretiski aprēķinātā caurmēra ienākuma summa Ls.70,78 visumā arī saskan ar anketu ceļā konstatēto tās pašas vienības tiešo algas apmēru, no Ls.92,75 līdz Ls. 47,00 (skat. tab. 7.).

Izejot no šīs vienas patērētāja vienības eksistences vajadzību caurmēra vērtības, t.i. Ls. 70,78, nenākas grūti spriest par to, kādai jābūt tai minimālai algas normai mēnesī priekš vienas ģimenes vienības pārstāvja, ģimenes galvas, lai šī ģimene varētu skaitīties par iztikušu. Zinot, ka caurmērā ģimene sastāv no 2,34 patērētāju vienībām, bet attiecībā tikai uz pārtiku no 2,55 vienībām (skat. 20. lp.), varam atrast, ka šai algas normai jālīdzinājas caurmērā Latvijā Ls. 172,35. Vai šī norma pie mums tiešām sasniegta, to rādīs turpmākā algas jautājuma apskatīšana.

No šī pārskata redzams, ka mūsu dzīves līdzekļu sadārdzināšanās no pirmskaņa laimeta līdz tagadējam ir diezgan ievērojama. Sadārdzinājušās gandrīz visas dzīvei nepieciešamās vajadzības: apģērbs un apavi par 28% (no 14% līdz 40%), apkurināšana par 15% (no 11% līdz 27%), apgaismošana par 54% (no 69% līdz 50%), kulturēlās vajadzības par 29%, bet partika par 50%. Kā izņēmumu iztaisa tikai dzīvokļa un satiksmes izdevumi. Pirmie, pateicoties mūsu socialai likumdošanai, palētinājušies Rīgā par 33%, jeb caurmērā Latvijā par 42%, bet pēdējie, t.i. satiksmes izdevumi, pateicoties mūsu valsts progresīvam uzskatam, ka lēta satiksme ir viens no labākiem kulturas veicināšanas līdzekļiem, palētinājušies caurmērā par 21%. Visi šeit tab. 16. apskatītie izdevumu posteņi būtu tie galvenākie, uz kuriem krīt viss vairums mūsu patēriņa. Viņi izteic daudz plašāku eksistences normu, nekā iepriekš apskatītās 4 dzīves dārdzības pētīšanas metodes. Šie izdevumi ir pilnīga dzīves eksistences līdzekļu norma, jeb dzīves mērs, daudz pilnīgāks par iepriekš minētām minimuma normām. Šis dzīves mērs caurmērā sadārdzinājies par 25%.

Tādas vispārējās dzīves normas sadārdzināšanās sekas ir visai bīstamas. Tās atsaucas uz visiem patērētājiem un visām sabiedriskām šķirām, sadārdzinot viņu ikdieniškos eksistences līdzekļus, nostādot dažus pat zem laikmeta kulturēlā līmeņa prasībām. Tad sabiedrībā izvirzas jautājums, kā iziet

no šī grūtā stāvokļa un kā nodrošināt iedzīvotāju eksisten-
ces vajadzību apmēru. Tad tiek meklēti dažādi ceļi cenu
celšanās un līdz ar to arī dzīves dārdzības novēršanai. Kā
pazīstamākie no tādiem atrastiem un Latvijā izmēģinātiem ce-
ļiem būtu mināmi kartiņu zīstemas ieviešana uz patēriņa priekš-
metiem un algu izsniegšana naturālijās. Abiem šiem paņēmie-
niem bez viņu galvenā nolūka var būt kaut arī netiešā ceļā
neapšaubama nozīme arī dzīves dārdzības novēršanā, bet tikai
līdz zināmam laikmetam. Tikai pateicoties viņiem pasaules ka-
ŗa laikā Vācija bija spējīga pārciest savas saimnieciskās
grūtības un glābties no priekšlaicīga saimnieciska sabrukuma.
Šie paņēmieni savā laikā praktizēti arī pie mums, bet tagad
viņiem šeit nav vietas. Normālai dzīvei iestājoties, rūpnie-
cībai un tirdzniecībai atjaunojoties, šie ceļi izrādas par
savu laikmetu pārdzīvojušiem.

Kā daudz racionālāks dzīves dārdzības uzlabošanas lī-
dzeklis pie mums ir pazīstama algas jautājuma pārrevidēšana
un uzlabošana.

IV. Algas līmeņa iespaids uz dzīves dārdzību.

1. Sakarā ar apskatīto dzīves līdzekļu cenu celšanos
sabiedrībā parasti nomanāma arī dzīves dārdzības pieaugšana,
jo cenas ir viens no viņas stūrakmeņiem un noteicošiem

faktoriem. Tomēr teikt, ka šo līdzekļu dārdzība ir tas pats, kas dzīves dārdzība, ir ne visai pareizi, jo dzīves līdzekļu vērtība vēl neizsmel dzīves dārdzības saturu. Šinī ziņā mūsu iestādes un zinātnieki vārdu "dzīves dārdzība" lieto tikai šī jēdziena vienkāršošanas dēļ, viņa neīstā nozīmē, domājot zem tā tikai dzīves līdzekļu izmaksu, līdzīgi kā to lieto citās valstīs: "Lebenskosten", "cost of living". Cena gan izteic priekšmeta vērtību, viņa dārdzību, bet nav uzskatama kā dzīves dārdzības vienīgā mēraukla. Šis jēdziens ņemams daudz šaurākā, daudz subjektīvākā nozīmē, jo priekš dažādām iedzīvotāju šķirām vienā un tanī pašā laikā dzīves dārdzība var būt dažāda, kaut gan dzīves līdzekļu cena un izmaksa kā priekš vieniem, tā priekš otriem ir viena. Nevar būt vienas vispārējas dzīves dārdzības likmes, jo nevar teikt, ka visi būtu nostādīti viņu ienākumu ziņā vienādi labvēlīgā stāvoklī. Še krīt svarā tas, ka dzīves dārdzības celšanās izteicas ne vien ar to, cik par zinamu naudas vienību patērētājs varēja nopirkt agrāki un cik tagad, bet gan ar to, cik patērētājs par savu dienas algu varēja agrāk un tagad nopirkt. Tamdēļ arī runājot par cenu celšanos un dzīves dārdzības regulēšanu vienmēr izvirzas arī jautājums par algu stāvokli. Dzīves dārdzība rāda to faktisko stāvokli, kuņā atrodas viena jeb otra iedzīvotāju grupa sakarā ar viņu ienākumiem un dzīves līdzekļu cenām. Viņa izteicas tikai patērētāja pirkšanas spējā.

Kā jau minēju, dzīves dārdzības sekas var būt ļoti nopietnas. Caur to cieš viss vairums iedzīvotāju, un beigās sabrūk valsts saimnieciskā labklājība. Līdz ar dzīves dārdzības paaugstināšanos attīstas iedzīvotājos spekulācija, plašāku masu izmantošana no nedaudziem, rodas tautā nemiers un neuzticība valsts iekārtai. Tādās reizēs valdības uzdevums ir atrisināt šīs parādības cēloņus, spert soļus viņas novēršanai un iedzīvotāju labklājības noregulēšanai. Viņai jā rūpējas par saimnieciskās dzīves pareizu nostādīšanu, par dzīves dārdzības ierobežošanu. Viņas pienākums ir gādāt, lai dzīves nepieciešamo priekšmetu cenas būtu piemērotas iedzīvotāju maksātspējai, t.i. viņu ienākumiem. Valstij jā rūpējas, lai šis no kulturālā līmeņa un laika prasībām uzstādītais dzīves līdzekļu normālais patēriņa mērs netiktu no dzīves dārdzības ierobežots, netiktu nostādīts zem dabiskā līmeņa. Šinī ziņā liela nozīme ir valsts saprātīgai saimnieciskai politikai. Še nepieciešama zināma politiska tālredzība un zinātnisko datu un teoriju pazīšana un pielietošana.

2. Vispazīstamākais dzīves dārdzības regulēšanas līdzeklis ir algu paaugstināšana. Un patiešām, līdz ar algu paaugstināšanu arvienu uzlabojas patērētāju pirkšanas spējas, un itkā apklūst arī balsis par grūto dzīves dārdzību. Sākumā tiešām var izlikties, ka ar šo paņēmieni novērsts viss ļau-

nums un ka galvenā izeja no šī stāvokļa būtu algu paaugstināšana. Tomēr novērojumi rāda, ka pēc tādas paaugstināšanas cenas drīz vien atkal ceļas un dārdzība iestājas no jauna. Varam pat teikt, ka cenu celšanās notiek daudz straujāki, nekā algu, jo algas paaugstinājas tikai zem sabiedrības spiediena uz valdību, bet cenu celšanās - dzīves dārdzības pieaugšana notiek aiz citiem jau minētiem, dažkārt no iekšējās saimniecības un cilvēkiem neatkarīgiem apstākļiem.

Redzams, ka dārdzības apkarošanai īstais ceļš ne al-
gu paaugstināšana, bet gan daudz dziļāku saimniecisko apstākļu labošana. Kā tādi apkarošanas līdzekļi būtu minami ražošanas stāvokļa uzlabošana, traucējumu novēršana viņā, labvēlīgāku tirdzniecisko noteikumu izvešana, pārgrozījumi muitas likumos un tamlīdzīgi, tā darot iespaidu uz cenu pazemināšanos gan tiešā, gan netiešā ceļā. Tomēr, lai gan šie ceļi šī mērķa sasniegšanai būtu vispareizākie, zem apstākļu spiediena pie algu paaugstināšanas pēckaņa gados ir bijušas spiestas ķerties pat visvecākās un saimnieciski kulturēlākās valstis. Pie saprātīgas un lietderīgas izvešanas šis paņēmieni var izrādīties tiešām par ieteicamu, kaut gan tikai pagaidu līdzekli, bet ne īsto. Pie šī līdzekļa it bieži ir ķērusies arī Latvija.

3. Alga, kā zinams, uzskatama no divējādiem viedokļiem: viņa ir kā atlīdzība par pakalpojumu jeb padarīto darbu, un

arī kā līdzeklis dzīves labumu iegūšanai. Šo īpatnību savstarpējās attiecības ir stipri saistītas, jo katra pārmaiņa vienā no viņām izsauc pārmaiņas otrā. Tamdēļ arī saprotams, ka līdz ar pārtikas un citu dzīves līdzekļu cenu celšanos jeb krišanos jāsvārstas arī darbinieku algām. Tādu algu svārstību rāda mums to pašu oficiālo avotu dati, kurus jau minējām pie cenu svārstību apskatīšanas.

Kā darba veidu, tā arī atalgojumu tipiskuma ziņā starp darbiniekiem pastāv liela dažādība. Kā visspilgtāki atšķirāmās nodarbošanās nozares būtu uzskatāmi, kā jau redzējām, fiziska un intelektuāla darba veidi. Fiziska darba strādnieki savukārt sadalāmi kvalificētos jeb mācītos un nekvalificētos strādniekos. No šī nodarbošanās un dažādu atalgojumu veidu viedokļa visi iedzīvotāji viņu dzīves dārdzības pētīšanas ziņā būtu vislabāki sagrupējami sekoši: k v a l i f i c ē t a darba strādnieki, n e k v a l i f i c ē t a darba strādnieki, ieredņi, laukstrādnieki un lauksaimnieki. Šīs grupas uzskatāmas kā visas Latvijas iedzīvotājus reprezentējošās šķiras. Pie tāda grupējuma arī pieturēšos turpmākā dzīves dārdzības jautājuma atrisināšanā.

Salīdzinot augšā minēto darbinieku pirmskaņa un tagadējo algu likmes un viņu nostabilizēšanās izveidošanos, redzama liela dažādība. To rāda sekojošais salīdzinošais pārskats kā izvilkums no augšā minētiem oficiāliem datiem: " Darba statistika

1929.g. tab. 12., 14. un 15. un " Mēneša biļetens " 1931.g.
No.1, tab. 24.

Tab.17.

Strādnieku vidējās dienas algas (latos) Rīgā (8 stundu
darba diena) un Latvijā caurmērā.

Gads.	Kvalificēti strādnieki		Nekvalific.strādnieki		Sievietes Rīgā.
	Rīgā.	Latvijā.	Rīgā.	Latvijā.	
1914.	2 rb.=5,35		1,2 rb.=3,20		0,8 rb.=2,15
1921.	2,55	2,40	1,75	1,60	1,15
1922.	3,05	3,30	2,35	2,05	1,45
1923.	3,65	3,50	2,75	2,35	1,60
1924.	4,35	4,05	3,05	2,65	1,80
1925.	4,85	4,30	3,25	2,80	1,95
1926.	5,45	4,50	3,45	2,95	2,15
1927.	5,70	4,75	3,60	3,05	2,15
1928.	5,75	5,05	3,50	3,05	2,25
1929.	5,76	5,00	3,65	3,10	2,25
1930.	5,92		3,76		2,32
Indeksi (1914.g.=100)	110		118		108

Šis izvilkums rāda to pašu paaugstināšanās tendenci, kādu redzējām pie cenu apskatīšanas. Tikai viņas gaita ir daudz vienmērīgāka. Rezultātā redzams, ka algas no pirmskaņa līdz šim laikmetam cēlušās Rīgā kvalificētiem strādniekiem caurmērā par 10%, bet nekvalificētiem par 18%.

Tā nemācīta strādnieka algas līdz šim ir cēlušās daudz redzamāki, nekā mācīta. Tas izskaidrojams ar to, ka mācītam strādniekam līdz šim pārdzīvotā krīzes laikmetā bijis daudz vieglāki piemēroties apstākļiem, nekā mācītam. Viņš var atrast darbu uz laukiem, kur darba spēks, kā turpmāk redzēsim, atalgojas daudz labāki. Bet ne tik viegli tas iespējams amatniekiem. Amatnieks, un sevišķi pilsētās, jau vairākās paaudzēs organiski piemērojies rūpniecības īpatnējiem apstākļiem. Tas nespēj uz laukiem tik viegli aklimatizēties. Kaņa laikā evakuetās fabrikas rāda, ka savu agrāko rūpniecisko stāvokli mūsu pilsētas nav sasniegušas, caur ko turpinājas kvalificētu darbinieku pārprodukcija un līdz ar to viņu algu mazievērojama caurmēra pacelšanās, bet dažās nozarēs pat pazemināšanās. Specificējot šo pašu kvalificēto darbinieku algas pēc darbību arodiem, dabūsim daudz nevienmērīgāku algu svārstību pārskatu. To rāda " D.stat. " 1929.g. tab. 12. un " Mēneša biļ. " 1930.g. No.12, tab. 23 sekošais izvilkums.

Tab.18.

Kvalificētu darbinieku algas dienā pēc arodiem Rīgā.

A r o d i.	1914.g.	1921.g.	1926.g.	1927.g.	1928.g.	1929.g.	1930.g.	Indeksi 1930.g. 1914.g.=100
Kalēji	Ls.5,35	Ls.2,10	Ls.4,55	Ls.4,75	Ls.4,65	Ls.4,85	Ls.4,96	93
Krāsotāji	" 7,75	" 2,25	" 4,45	" 4,20	" 4,55	" 5,15	" 5,28	70
Kurpnieki	" 7,10	" 3,75	" 5,30	" 5,40	" 5,20	" 5,60	" 5,60	80
Montieri	" 6,70	" 2,40	" 5,40	" 5,55	" 5,05	" 5,76	" 6,02	90
Mechaniķi	" 6,70	" 2,85	" 7,75	" 6,80	" 6,55	" 7,05	" 8,24	122
Mašīnisti	" 3,75	" 2,30	" 4,90	" 5,15	" 4,65	" 4,50	" 4,64	123
Mūrnieki	" 4,40	" 2,55	" 5,90	" 6,05	" 6,55	" 7,20	" 7,28	156
Maiznieki	" 4,40	" 1,90	" 5,75	" 5,75	" 5,90	" 5,60	" 5,76	130
Namdari	" 3,75	" 2,10	" 4,40	" 4,55	" 4,70	" 5,04	" 5,20	136
Galdnieki	" 4,80	" 2,30	" 5,05	" 5,30	" 5,25	" 5,35	" 5,52	115
Caurmērā	Ls.5,35	Ls.2,55	Ls.5,45	Ls.5,70	Ls.5,75	Ls.5,75	Ls.5,88	110

88

120

No šī pārskata redzams, kā arī kvalificētu strādnieku algu paaugstināšanas skar tikai dažas nodarbošanās nozares, proti tās, kuŗas atradušas līdz šim lielāku pieprasījumu un, salīdzinot ar pārējām darba nozarēm, prasa stiprāku fiziska spēka patēriņu, kā piemēram būvniecības un maiznieku darbi. Viņi pārsniedz pirmskaŗa likmi caurmērā par 20%. Turpretīm daŗu fiziski vieglāko darbu algas, kā kurpnieku, krāsotāju un montieru stāv patlaban mazliet zem pirmskaŗa līmeņa, caurmērā par 12% zemāki.

Attiecībā uz provinci, resp. caurmēra cenām Latvijā, algu likmes vienmēr turas uz nedaudz zemāka līmeņa, kā Rīgas rūpniecībā. Tomēr viņu paaugstināšanās un stabilizēšanās gaita ir tāda pat virziena, ka Rīgas rūpniecībā. To rāda augšā pievestais izvilkums no "Darba stat." 1929.g. tab.15. (skat. tab. 17.).

Attiecībā uz mūsu intelektuala darba strādniekiem, mūsu ierēdņiem daudz grūtāki dabūt salīdzinošu pārskatu par viņu tagadējām un pirmskaŗa algām, nekā pie iepriekš jau apskatītām darbinieku šķirām. Še grūti atrast to mērauklu, ar kuŗas palīdzību varētu kaut cik salīdzinoši spriest par ierēdņu pirmskaŗa un tagadējo algu samēru. Tagad v a l s t s i e r e d ņ u kategoriju ir 20, kuŗas savukārt sadalās vairākās (līdz 7) pakāpēs (Vald. Vēstn. 1922.g. 23. sept. No.214, tad 1925.g. 13. jūl. No.151, 16. jūl. No.154 un 1929.g. 21. dec.

No. 290). Agrāki, t.i. pirms kara tādu " klassi dolžnoskei " bija 14, kuŗas bija dibinātas gluži uz citiem pamatiem, kā tagadējās kategorijas, pie tam katrā pārvaldē jeb resorā (vedomstvo: gubernskoje, uĉebnoje, tamožnoje, ...) šīs klases algu ziņā bija stipri nevienādas. Likumi par šīm kategori- jām un viņu atalgojumiem atrodami agr. Krievijas likumu sako- pojuma 3.sējumā.

Lai tomēr kaut cik varētu spriest par valsts ieredņu algu svārstībām no pirmskara gadiem līdz tagadējam laikmetam, jāizved salīdzinājums uz darba funkciju vienādības un atbil- dības pamata. Šāds pārskats, kaut arī nepilnīgs, izstrādāts no mūsu statistiskās pārvaldes (skat. " Darba stat. " 1928.g. 49.lp.), pēc kara kā tagadējie, tā pirmskara valsts darbi- nieki pēc viņu darba funkciju un atbildību vienādības ieda- līti 9 grupās. Papildinot šo pārskatu, uzrādot attiecīgās grupās arī ietilpstošās kategorijas, algu apmērus un darba funkcijas tuvāki, dabūsim sekošo tabeli.

Tab.19.

Valsts ieredņu atalgojumi pirms kara un tagad.

Grū- pas.	Kate- gorija	Darbinieki tagad.	Mēneša algas (minim.)	Kla- ses.	Darbinieki pirms kara.	Mēneša algas (minim.)	Indeks (1914=100)
9.	20. un 19.	Sargi, apkalpotāji, ziņneši	Ls.84- -Ls.110	14.	Sargi, kurjeri un citi	Ls.80 (30 rb)	115

8.	18. un 17.	Kvalif.strādnieki, kanclejas ieredņi, 2.šķ.rakstveži, rēķinveži un kan- toristi, jaunākie polic.kārtībnieki	Ls.95 - -Ls.138.	13. un 12.	Kanclejas ieredņi, mašīnrakstītāji jaunākie, polic. kārtībnieki	Ls.105 (40 rb)	110
7.	16. un 15.	Žurnalisti, vec. rēķinveži un kanclejas ieredņi, mašīnrakstītājas, vecākie policijas kārtībnieki, tie- sas pristavi (ap.g.t.)	Ls.103 - -Ls.147.	11. un 10.	Registratori, darbveža palīgi, vec.mašīnrakst., polic.uzraugi, rēķinveži jau- nākie	Ls.135 (50 rb)	95
6.	14., 13. un 12.	2.,3.šķiras darb- veži, sekretari un grāmatveži, polic.nod.uzrau- gi Rīgā, steno- grafisti	Ls.131 - -Ls.217.	9. un 8.	Sekretāru un grā- matvežu palīgi, rēķinveži, se- višķu uzdevumu ieredņi	Ls.265 (100 rb)	65
5.	11.	1.šķiras darbveži, sekretāri, grāmat- veži, sevišķu uz- devumu ieredņi	Ls.181- -Ls.247.	7.	Vecākie darbveži, sekretāri, polic. iec.priekšnieki, grāmatveži	Ls.360 (135 rb)	60
4.	10., 9., 8. un 7.	Vecākie darbveži, grāmatveži un sev.uzdev.ieredņi, apriņķu priekšn. palīgs, nodaļu va- dītāji, tautskolu inspektori, nodok- ļu inspektori, ap- riņķu priekšm.	Ls.206- -Ls.494,-	6.	Virsgrāmatveži, zemnieku lietu komisari, taut- skolu inspektori	Ls.585 (220 rb)	60
3.	6. un 5.	Vice direktori, vidusskolu di- rektori, centr. cietuma priekš- nieks Rīgā.	Ls.380- -Ls.596.	6.	Nodokļu priekš- nieki ministrijās, gubernātorā padom- devējs, izmekl. tiesneši.	Ls.840 (315 rb)	55

2.	4. un 3.	Depart.direktori, Rīgas prefekts	Ls.494 - -Ls.770.	5.	Aprinča priekš- nieks, kroņa pa- latas pārvald- nieks	Ls.1280 (480 rb)	50
1.	2. un 1.	Ministru biedri, skolu virsvaldes direkt., pasta- tel.virsvaldes galv.direktors	Ls.666 - -Ls.962.	4.	Vice gubernators, mācības apgab. kurators, Rīgas- Orlas dzelzceļa direktors	Ls.1630 (610 rb)	50

Augšā minētās kategorijās neietilpst tās darbinieku šķi-
ras, kuŗas saņem algu pēc specialām kategorijām, kā augstā-
kie tiesu resora darbinieki, augstākie mācības spēki un ka-
ŗa resora darbinieki.

Šinī tabelē pievestās algu likmes, kā pirmskaŗa, tā
tagadējās ņemtas tikai pamatalgas apmēros. Viņās nav ieskai-
tīti tie dažādie piemaksu veidi, kā izdienes ilguma piemak-
sas, tagad viena pakāpe pēc katriem 3 gadiem un ģimenes
piemaksas, tagad 10% no pamatalgas, bet ne mazāk par 12 Ls
un ne vairāk par 24 Ls. mēnesī par ģimenes locekli. Pirms
kaŗa turpretīm bija pazīstamas dzīvokļa naudas un dažādas
citas piedevas (sutočnija, stolovija, obmundoņovočnija), kuŗu
veids un apmērs dažādos resoros bija stipri nenoteikts un
varēja dažreiz sniegties pat līdz 30% no pamatalgas. Te
varētu minēt arī par tām slepenām naudas summām, kuŗas
pirms kaŗa tika izsniegtas dažiem augstākiem ieredņiem itkā

specialiem event. izdevumiem, par kuŗām norēķins nebija jā-
iesniedz. Tāpat arī dažu zemāku ieredņu galvenais ienākums
tomēr bija gluži citi blakus ienākumi, kā " kukuļi ", kas
viņiem ienāca sakarā ar izpildamo dienesta pienākumu.

Šī tabele rāda, ka pirmskaŗa algu normu pārsniedz
tikai mūsu zemākās 4 kategorijas. 16. un 15. kategorijas
stāv apmēram uz vienāda līmeņa ar pirmskaŗa stāvokli, bet
pēc tam sekojošo augstāko kategoriju algu līmenis diezgan
strauji kritās, līdz beidzot noslīd līdz 50% no agrākās
likmes. Gluži tādu pat ainu mēs redzētu, ņemot tikai kāda
atsevišķa resora darbiniekus, piemēram tieslietu, un sagrupē-
jot viņus tāpat pēc dienesta pakāpēm. Šis salīdzinošais
algu pārskats ir raksturīgs arī tanī ziņā, ka visgaišāki
izteic šo divu laikmetu saimnieciski politiskos virzienus:
monarchisko, kā augstāko ieredņu interešu aizstāvētāju un
demokratisko, kuŗš nostājies tuvāki algu vienlīdzības princi-
pam.

Gluži tāds pat virziens redzams arī pie R ī g a s
p i l s ē t a s i e r e d ņ u algu salīdzināšanas.

Pirms kaŗa Rīgas pilsētas ieredņi iedalīšanas katego-
rijās nepazina. Tā tika ievesta tikai ar 1920.g., kādā
veidā pastāv vēl līdz šim. Pēc šīs iedalīšanas pilsētas
galva, viņa biedri un valdes locekļi ierindoti 3 virskate-

gorijās, bet pārējie zemākie darbinieki 15 pamatkategorijās ar (3 virskategorijām un) 5 blakus kategorijām. Beidzamais algu likmju pārgrozījums izvests ar 1930.g. 1. janvāri, kuŗš pastāv vēl patlaban. Salīdzinošu pārskatu par šo darbinieku pirmskaŗa un tagadējām algām sniedz mums turpmāk pievestā tabele 20.

Pievestās 1914.g. algas izteic tikai minimālās pamatalgu normas. Tāpat arī 1930.g. uzrādītās algu likmes ir minimālās, t.i. viņās nav ieskaitītas dažādas piedevas, kā dzīvokļa piemaksas 15% apmērā no pamatalgas un ģimenes piemaksas - Ls. 25,- par katru ģimenes locekli. Pilsētas galvas algas normā ieskaitītas arī viņa reprezentācijas un braukšanas naudas - Ls.500,- mēnesī.

Tab.20.

Rīgas pilsētas ieredņū algu pamatlikmes.

Darbinieku kategor.	1914.g.	1930.g.	Indeksi (1914.g. = = 100).
Pilsētas galva	1333 rb. = Ls.3555	Ls. 1415	39
" galvas biedri	666 " = " 1777	" 726	40
Pilsētas valdes locekļi	375 " = " 1000	" 605	60
1. B.	333 " = " 888	" 496	55
1. A.	300 " = " 800	" 429	53

1.	250 rb. = Ls.	666	Ls. 374	55
2.	200 " = "	533	" 330	61
3.	166 " = "	444	" 284	63
4.	150 " = "	400	" 252	63
5.	125 " = "	333	" 223	66
6.	100 " = "	266	" 198	73
7. A.	83 " = "	222	" 184	81
7.	75 " = "	200	" 171	84
8. A.	65 " = "	173	" 163	92
8.	60 " = "	160	" 158	97
9.	50 " = "	133	" 148	109
10. A.	45 " = "	120	" 143	117
10.	40 " = "	106	" 139	129
11.	35 " = "	93	" 131	139
12.	33 " = "	88	" 124	140
13.	30 " = "	80	" 118	146
14.	24 " = "	64	" 112	175
15.	18 " = "	48	" 105	214

Kā redzams, tad patlaban pilsētas galva saņem $2\frac{1}{2}$ reizes mazāk algas, nekā pirms kara. Šī starpība zemāko kategoriju virzienā arvienu pamažinājas līdz apmēram 8.kategorijai, kaļ šis algu stāvoklis gandrīz pilnīgi nivelējās, bet pēc tam tagadējās algas sāk pamazām pārsniegt pirmskara līmeni, līdz beidzot 15. kategorijas darbinieki, kā durvju sargi un

ugunsdzēsēji saņem pat 2 reizes vairāk nekā 1914.g. Tā tad Rīgas pilsētas pēckara algas reforma ir daudz demokrātiskāka, nekā iepriekš apskatīto valsts ieredņu algu pārorganizēšana, jo daudz vairāk ievēro zemāko ieredņu algas intereses, nekā pēdējā.

Apskatījuši dažādu darbinieku algu likmes varam dot atbildi uz jautājumu, kurš tika uzstādīts iepriekšējā 42.lp. un tas ir, vai šīs algu likmes apmierina šo darbinieku eksistences normas prasības.

Kā redzējam, tad, uzskatot darbinieku kā ģimenes galvu - uzturētāju, viņa algas normai jābūt Ls.172,35 apmērā mēnesī, jo ģimenes vienība sastāv caurmērā no 2,34 patērētāja vienībām, un viena patērētāja vienība eksistences vajadzību apmēra ziņā līdzinās 7/10 no pieaugušas personas. Augšā pievestās tabeles 19. un 20. mums rāda, ka šo normu sasniegušas no valsts ieredņiem tikai sākot ar 13. kategorijas 4. pakāpi, bet no Rīgas pilsētas ieredņiem ar 7. kategoriju. Zem šīm kategorijām esošie darbinieki pelna mazāk par šo normu, un ja blakus viņu algām tie nesāņemtu arī ģimenes piemaksas, tiem nebūtu iespējams kārtīgi ģimeni uzturēt.

Zem šīs ģimenes vienības normas atrodas arī mūsu kvalificētie un nekvalificētie darba strādnieki, jo arī viņu normālā darba laika algas (Ls.153,92 un Ls.97,76, tab. 21.

un 22.) nav tik augstas. Izeju no šī stāvokļa parasti atrod strādājot virsstundu jeb akordu darbus, jeb pievelkot darbā, resp. ģimenes uzturēšanā arī pārējos kaut arī nepieaugušos ģimenes locekļus, kā arī atrodot citāda veida 22. lap.pusē minētos blakus ieņēmumus, piemēram, lietojot paša saimniecības ražojumus. Šo pierāda arī anketu ceļā konstatētais patērētāja vienības ienākumu pārskats (skat. tab. 7.), no kura redzams, ka ģimenes galvas peļņa ir tikai no 68 līdz 79%% no visa patērētāja vienības ienākuma, bet pārējie %% sastādas no ģimenes locekļu peļņas un citiem blakus ieņēmumiem.

V. Dzīves dārdzības stāvoklis dažādām iedzīvotāju grupām.

1. Apskatījuši dažādu iedzīvotāju grupu algu stāvokli pa pirmskaņa un tagadējo laikmetu, kā arī viņu izdevumu - dzīves līdzekļu dārdzības pieaugumu, ir iespējams izteikt to faktisko labklājības stāvokli, kurā patlaban atrodas šīs iedzīvotāju nozares. Tā, piemēram, daži mūsu apskatītie kvalificētie darba strādnieki caurmērā patlaban saņem algas par 12% mazāk (tab. 18.), nekā pirms kaņa. Turpretim par savu ikdienišķo rāciju viņi maksā par 50% vairāk, nekā agrāki (skat. tab. 9.), un par pilnīgu dzīves mēru

par 25% vairāk (tab. 16.). Tā uz šiem iedzīvotājiem atsau-
 cas no vienas puses nepieciešama dzīves līdzekļu sadārdzinā-
 šanās, bet no otras puses viņu ienākumu samazināšanās. Šinī
 stāvoklī izteicas īsts dzīves dārdzības raksturojums. Šeit
 krīt svarā tas, cik rāciju par savu mēneša algu varēja
 iegādāties darbinieks pirms kara, un cik tagad. Tā, piemē-
 ram, montieris, skaitot mēnesī 26 darba dienas, saņem (skat.
 tab. 18.) pirms kara mēnesī Ls.174,20 (6,70 x 26), bet iz-
 maksā par pārtiku tanī pašā laikā Ls.30,52 (skat. tab. 9.)
 un par visām dzīves vajadzībām Ls.77,14. Tā tad par savu
 mēneša algu pēc tā laika cenām šis darbinieks varēja iegā-
 dāties pirms kara 5,7 pārtikas rācijas ($\frac{174,20}{30,52} = 5,7$), jeb
 2,2 pilnīgas eksistences līdzekļu normas ($\frac{174,20}{77,14} = 2,2$; tab.
 16.). Turpretim par savu tagadējo algu mēnesī, t.i. par
 Ls.156,52 (6,02 x 26 = 156,52) tas pats strādnieks pēc taga-
 dējām cenām var iegādāties tikai 3,4 pārtikas rācijas
 ($\frac{156,52}{45,75} = 3,4$; tab. 9.), jeb 1,6 pilnīgas eksistences lī-
 dzekļu normas ($\frac{156,52}{96,23} = 1,6$; tab. 16.). Ar tādu salīdzināša-
 nas paņēmieni esam atraduši šī darbinieka r e l a t i v ā s
 algas lielumu kā par pirmskara, tā arī par tagadējo laik-
 metu. Izteicot šos relatīvās algas absolutos skaitļus 5,7
 un 3,4 jeb 2,2 un 1,6 ar indeksu (5,7 = 100; 3,4 = 60 jeb
 2,2 = 100; 1,6 = 73) mēs līdz ar to būsim izteikuši šis

personas dzīves dārdzības pieaugumu, jo par cik kritusies algas relatīvā vērtība jeb viņas pirkšanas spēja, par tik pat cēlusies arī šī patērētāja dzīves dārdzība. Tādā ceļā, piemēram, atrodam, ka montiera dzīves dārdzība, izejot no viņa uztura sadārdzināšanās, cēlusies par 40%, bet izejot no viņa pilnīgas rācijas sadārdzināšanās, cēlusies par 27%. Tātad, ja pieņemam par mērauklu pilnīgas dzīves līdzekļu normas vērtību, dzīves dārdzības % būs apmēram par 13% zemāks, nekā pieņemot par mērauklu tikai uztura rācijas vērtību, jo uztura rācija sadārdzinājusies par 50%, bet pilnīga dzīves līdzekļu norma tikai par 25%. Pareizāks no šiem aprēķiniem, protams, ir tas, kuŗš iziet no pilnīgāka dzīves līdzekļu mēra, jo pārtikas rācijas vērtība (Ls.45,75) līdzinas apmēram tikai pusei no visu dzīves līdzekļu vērtības (Ls.96,23). Tamdēļ arī turpmākos aprēķinos pieturēšos tikai pie minētā pareizākā paņēmiena.

Ne rācijas dārdzība, ne nominālā alga katra par sevi neizteic dzīves dārdzību. Tikai tad, ja mūsu rīcībā būs kā vieni, tā otri dati, varam aprēķināt darbinieka relatīvo algas vērtību un līdz ar to arī viņa dzīves dārdzības celšanos jeb krišanu. Dzīves dārdzība izteic to labklājības stāvokli, kuŗā atrodas minētais darbinieks sakarā ar viņa ienākumu un dzīves līdzekļu vērtību. Viņa izteicas patērētāja pirkšanas spējā. Tādā pat ceļā aprēķināma dzīves dārdzība

priekš visām pārējām minētām iedzīvotāju grupām.

2. Izejot no tab. 17. par kvalificēto un nekvalificēto strādnieku algām dienā un pārvēršot šīs dienas algas mēneša algu likmēs, skaitot mēnesī caurmērā 26 darba dienas, ar nupat augšā minēto aprēķina paņēmieni varam viegli atrast dzīves dārdzības celšanās %% visupirms priekš mūsu kvalificēta un nekvalificēta darba strādniekiem.

Tab.21.

Kvalificēta strādnieka dzīves dārdzības aprēķināšana.

Gads.	Mēneša alga.	Dzīves līdzekļu normas vērtība.	Normu skaits.	Dzīves dārdzības indekss, pieauguma %.
1914.	Ls. 139,10	Ls. 77,14	1,803	100
1930.	" 153,92	" 96,23	1,599	88
				} 12%

Tab.22.

Nekvalificēta strādnieka dzīves dārdzības aprēķināšana.

Gads.	Mēneša alga.	Līdzekļu normas vērtība.	Normu skaits.	Dzīves dārdzības indekss, pieauguma %.
1914.	Ls. 83,20	Ls. 77,14	1,076	100
1930.	" 97,76	" 96,23	1,015	94
				} 6%

Kā no tab. 18. redzams, tad kā nekvalificētu, tā arī kvalificētu strādnieku algas viņu nominalvērtībā no pirmskaņa gadiem līdz šim caurmērā cēlušās. Tas sākumā var likt domāt, ka šo darbinieku faktiskais stāvoklis itkā uzlabojies, bet galīgie rezultāti šinī lietā ir citādi. Izteicot šis kaut arī paaugstinātās algas nominālo vērtību viņas relatīvā vērtībā, dabūjam citādu ainu. Tā galu galā nekvalificēta strādnieka faktiskais stāvoklis, viņa dzīves dārdzība, no pirmskaņa līdz šim tomēr cēlusies par 6%, bet kvalificēta darba strādnieka par 12%.

3. Pielietojot šādu dzīves dārdzības aprēķināšanas paņēmieni arī attiecībā uz valsts ieredņiem, izejot no tab. 16. un 19. datiem, un Rīgas pils. ieredņiem, izejot no tab. 16. un 20. datiem, dabūsim sekojošus pārskatus (tab. 23. un 24.).

Tab.23.

Valsts ieredņu dzīves dārdzības pārskats.

Ieredņu grupas.	Algu caurmērs mēnesī.	Dzīves līdzekļu normas vērtība.	Normu skaits.	Dzīves dārdzības indeksi un pieaug. %.
9 {	1914.g.Ls. 80,-	Ls. 77,14	1,036	100)
	1930.g." 97,-	" 96,23	1,008	97) 3%

8	(1914.g. Ls. 105,-	Ls. 77,14	1,361	100) 12%
	(1930.g. " 116,-	" 96,23	1,205	88	
7	(1914.g. " 135,-	" 77,14	1,750	100) 26%
	(1930.g. " 125,-	" 96,23	1,298	74	
6	(1914.g. " 265,-	" 77,14	3,435	100) 47%
	(1930.g. " 175,-	" 96,23	1,818	53	
5	(1914.g. " 360,-	" 77,14	4,666	100) 53%
	(1930.g. " 214,-	" 96,23	2,223	47	
4	(1914.g. " 585,-	" 77,14	4,590	100) 53%
	(1930.g. " 350,-	" 96,23	3,637	47	
3	(1914.g. " 840,-	" 77,14	10,889	100) 54%
	(1930.g. " 488,-	" 96,23	5,071	46	
2	(1914.g. " 1280,-	" 77,14	16,593	100) 60%
	(1930.g. " 640,-	" 96,23	6,653	40	
1	(1914.g. " 1630,-	" 77,14	21,130	100) 60%
	(1930.g. " 814,-	" 96,23	8,458	40	

Tā dzīves dārdzības jautājuma atrisināšanai jāizriet no patērētāju pirkšanas spējām, izrietošām savukārt kā no algas līmeņa krišanās, tā arī dzīves līdzekļu sadārdzināšanās.

Iepriekšējā tabele rāda, ka šīs pirkšanas spējas visstiprāki kritušās mūsu augstāko kategoriju ieredņu algu likmēm, ietilpstošām pirmā grupā. Šis līmenis ir visstiprāki pazeminājušās, pat vairāk kā 2 reizes un arī dzīves rācijas vērtība priekš

Šiem ieredņiem tāpat sadārdzinājusies par 25%. Caur to arī viņu algas relatīvā vērtība viszemāki noslīdējusi, viņas pirkšanas spējas visvairāk kritušās, pat par 60%, resp. par 60% cēlusies viņu dzīves dārdzība. Turpretim pie viszemākām kategorijām šis stāvoklis ir citāds. Tur tagadējās algas ir pat augstākas, nekā pirms kara. Te pie dzīves dārdzības stāvokļa pasliktināšanās lomu spēlē tikai dzīves rācijas sadārdzināšanās, caur ko beigās kaut arī paaugstinātā līmeņa algas relatīvā vērtība tomēr pazeminājusies, un šo ieredņu dzīves dārdzība tomēr cēlusies par 3%. Tamdēļ arī augšējais pārskats rāda to ainu, ka līdz ar kategoriju pakāpju celšanos ceļas arī dzīves dārdzības %% likmes, ka viszemākām kategorijām viņa cēlusies tikai par 3%, bet visaugstākām par 60%.

Tā mūsu ieredņi dzīves dārdzības ziņā itkā nostādīti divos pretējos polos: 1) zemākās kategorijas, pie kuņām lomu spēlē tikai produktu sadārdzināšanās, jo alga jau viņam līdzīga pirmskara algām un pat augstāka, un 2) augstākās kategorijas, priekš kuņām rācijas un vispār dzīves līdzekļu sadārdzināšanās nav no lielas nozīmes, bet kuriem galvenā kārtā krīt svarā stiprā algu pazemināšanās.

Gluži saprotams, ka šie matematiskie dzīves dārdzības paaugstināšanās %, 3 un 60, var arī nesakrist ar šo

ieredņu patlabanējo faktisko labklājības stāvokli. Vai patiešām augstākās kategorijas būtu patlaban nostādītas dzīves dārdzības ziņā sliktākā stāvoklī, nekā zemākās, tas ir cits jautājums. Kā zinams, mūsu zemākie ieredņi kā pārtikas, tā apģērba un vispārējā patēriņa ziņā ir spiesti dzīvot daudz ierobežotāki, nekā augstākie, kaut gan priekš viņiem dzīves dārdzība cēlusies tikai par 3%, bet priekš pēdējiem par 60%. Še nav jāsauc divi jēdzieni: kā atsaucas jeb cik sajūtam ir dzīves dārdzības patlabanējais stāvoklis uz vienu jeb otru iedzīvotāju grupu un otrs, par cik % paaugstināsies dzīves dārdzība priekš šīm grupām no pirmskaņa līdz šim laikam.

Tab. 24.

4. Rīgas pils. ieredņu dzīves dārdzības pārskats.

Ieredņu kategorij	Algu caurmērs mēnesī.	Dzīves normas vērtība.	Normu skaits.	Dzīves dārdzības indeksi un pieauguma %.
15 {	1914.g. Ls. 48,-	Ls. 77,14	0,622	100
	1930.g. " 105,-	" 96,23	1,091	175
14 {	1914.g. " 64,-	" 77,14	0,831	100
	1930.g. " 112,-	" 96,23	1,163	140
13 {	1914.g. " 80,-	" 77,14	1,036	100
	1930.g. " 118,-	" 96,23	1,226	118

12	{	1914.g. Ls. 88,-	Ls. 77,14	1,140	100	} - 13%
		1930.g. " 124,-	" 96,23	1,288	113	
11	{	1914.g. " 93,-	" 77,14	1,205	100	} - 12%
		1930.g. " 131,-	" 96,23	1,352	112	
10	{	1914.g. " 106,-	" 77,14	1,370	100	} - 5%
		1930.g. " 139,-	" 96,23	1,444	105	
10 A	{	1914.g. " 120,-	" 77,14	1,555	100	} + 0
		1930.g. " 143,-	" 96,23	1,572	100	
9	{	1914.g. " 133,-	" 77,14	1,724	100	} + 9%
		1930.g. " 148,-	" 96,23	1,536	91	
8	{	1914.g. " 160,-	" 77,14	2,074	100	} + 21%
		1930.g. " 158,-	" 96,23	1,642	79	
8 A	{	1914.g. " 173,-	" 77,14	2,242	100	} + 25%
		1930.g. " 163,-	" 96,23	1,694	75	
7	{	1914.g. " 200,-	" 77,14	2,592	100	} + 32%
		1930.g. " 171,-	" 96,23	1,776	68	
7 A.	{	1914.g. " 222,-	" 77,14	2,877	100	} + 34%
		1930.g. " 184,-	" 96,23	1,112	66	
6	{	1914.g. " 266,-	" 77,14	3,420	100	} + 40%
		1930.g. " 198,-	" 96,23	2,055	60	
5	{	1914.g. " 333,-	" 77,14	4,316	100	} + 47%
		1930.g. " 223,-	" 96,23	2,317	53	
4	{	1914.g. " 400,-	" 77,14	5,186	100	} + 50%
		1930.g. " 252,-	" 96,23	2,618	50	

3	{	1914.g. Ls.444,-	Ls. 77,14	5,757	100	} + 50%
		1930.g. " 284,-	" 96,23	2,951	50	
2	{	1914.g. " 533,-	" 77,14	6,909	100	} + 51%
		1930.g. " 330,-	" 96,23	3,426	49	
1	{	1914.g. " 666,-	" 77,14	8,633	100	} + 56%
		1930.g. " 374,-	" 96,23	3,886	44	
1 A.	{	1914.g. " 800,-	" 77,14	10,370	100	} + 57%
		1930.g. " 429,-	" 96,23	4,458	43	
1 B.	{	1914.g. " 888,-	" 77,14	11,511	100	} + 56%
		1930.g. " 496,-	" 96,23	5,154	44	

Rīgas pilsētas ieredņu dzīves dārdzības pārskats rāda citādu ainu, nekā valsts ieredņu. Še augstākām kategorijām algu likmes relatīvā vērtība kritusies, resp. viņu dzīves dārdzība cēlusies par 56% un zemāko kategoriju virzienā šis % arī vienmēr samazinājas, tāpat ka pie valsts ieredņu kategorijām, bet še tikai līdz zināmai kategorijai. Pie 10.A. kategorijas šis dzīves dārdzības paaugstināšanās % jau izzūd, un šo ieredņu labklājības stāvoklis pielīdzināms viņu pirmskaņa stāvoklim. Zem 10.A. kategorijas darbiniekiem, ka durvju sargiem, kurjeriem, ugunsdzēsējiem, vienkāršiem strādniekiem un zemākiem ieredņiem šis stāvoklis zemāko kategoriju virzienā arvienu vairāk uzlabojas un beidzot pie viszemākās 15. kategorijas sasniedz 75%. Tā tad attiecībā uz šo zemāko kategoriju dar-

biniekiem varam runāt tikai par viņu dzīves dārdzības pazemināšanos, bet ne par paaugstināšanos. Turpretīm pie valsts ieredņiem tāda uzlabošanās nav konstatējama. Tā Rīgas pilsētas pēckaņa algu reformai, kā jau iepriekš aizrādīju, ir daudz demokrātiskāks virziens, nekā valsts, jo vairāk tiek aizstāvētas zemāko ieredņu intereses, nekā to redzējām pie valsts ieredņiem.

Attiecībā uz mūsu provinču pilsētu pašvaldību iestāžu ieredņiem tas nav sakams. Viņi algu stāvokļa ziņā gan drīzāk pielīdzināmi valsts, nekā Rīgas pilsētas darbiniekiem.

Par pārējām sīkākās dabas darbinieku grupām, kā tirdzniecisko uzņēmumu personālu, slimnicu apkalpotājiem un mājkalpotājiem grūti izvest kaut kādu viņu dzīves dārdzības pārskatu, jo viņu tagadējās algu normās novērojama liela dažādība un par viņu pirmskaņa stāvokli grūti atrast arī jau kādus oficiālus datus. Katrs no šiem darbiniekiem, skatoties pēc viņa darba spējām un atalgojuma augstuma, būtu pieskaitams pie kādas no jau apskatītām grupām. Tas pats sakams arī par mūsu skatuves darbiniekiem, muziķiem, pārējiem māksliniekiem, kā arī visiem brīvo profesiju darbiniekiem.

Šāda dažādu iedzīvotāju grupu dzīves dārdzības jautājuma nostādīšanā visgaišāki izpaužas mūsu valsts saimnieciski politiskais raksturs. Šī nevienādā dzīves dārdzības celšanās pie dažādām ieredņu kategorijām un nodarbošanās veidiem rāda

to tiešo pāreju no monarchiskās Krievijas, kuras tendence bija augstāko iedzīvotāju šķiru interešu aizstāvēšana, uz demokrātisko Latviju ar plašāko iedzīvotāju masu interešu pārsvaru.

VI. Lauksaimniecības labklājības stāvoklis.

1. Runājot par dzīves dārdzību Latvijā, nevaram nepieņemt pienācīgu vērību arī mūsu lauksaimniekiem un laukstrādniekiem kā Latvijas iedzīvotāju pamatšķirai. Lielākais vairums lauku iedzīvotāju, 72% caurmērā, ieskaitot arī Latgali, ir pašu lauksaimnieku un viņu ģimenes locekļu, bet neieskaitot Latgali 60%, un tikai caurmērā 15%, bet neieskaitot Latgali 23%, no viņiem ir laukstrādnieku - algoto darbinieku. Vispirms apskatīšu šo algoto darbinieku - laukstrādnieku labklājības stāvokli. Šeit pievedīšu divus pārskatus (tab. 25. un 26.) kā izvilkums no Darba stat. 1929.g. tab. 17., kuŗi dod pārskatu par šīs iedzīvotāju grupas pirmskaŗa un tagadējo algu stāvokli.

Tab. 25.

Gada strādnieku algas.

Apgabali.	Puiši.		Meitas.	
	1913/14.	1930/31.	1913/14.	1930/31.
Vidzemē	122 rb.=Ls.325,-	Ls.531,-	72 rb.=Ls.192,-	Ls. 372,-
Kurzemē	126 " =" 336,-	" 506,-	64 " =" 171,-	" 330,-

Zemgalē	137 rb.= Ls.365,-	Ls.475,-	79 rb.=Ls.211,-	Ls.328,-
Latgalē	76 " = " 203,-	" 365,-	48 " = " 128,-	" 260,-
Caurmērā	120 rb.= Ls.320,-	Ls.487,-	68 rb =Ls.181,-	Ls.336,-
Indeksi	100	152	100	185

Tab. 26.

Laukstrādnieku pirmskaņa un tagadējās algas (latos).

Gadā	Gada puisis	Gada meita.	Vasaras puisis	Vasaras meita.	Gans.
1913/14.g.	120 z.rb.= = 320	68 z.rb.= = 181	75 z.rb.= = 200	43 z.rb.= = 115	32 z.rb.= = 88
1923/24.	385	233	290	195	147
1924/25.	488	295	343	214	172
1925/26.	537	334	376	241	200
1926/27.	569	364	388	258	209
1927/28.	563	369	379	255	207
1928/29.	542	364	364	250	202
1929/30.	498	338	325	224	179
1930/31.	487	336	328	229	182
Indeksi (1913/14.g.=100)	152	185	164	200	206

Ievērojama parādība ir šeit uzrādīto algu svārstība, resp. pakāpeniska paaugstināšanās līdz 1927/28.g. un pēc tam pakāpeniska slīdēšana. Šī parādība pilnīgi analogiska ar tabelē 8. uzrādīto dzīves līdzekļu dārdzības svārstību. Šeit raksturojās saimniecisko faktoru - produktu cenu un darbu algu savstarpēja līdzsvara ieturēšana, viņu savstarpējā pašregulēšanās un piemērošanās lauksaimnieciskam stāvoklim. Šeit novērojams tas pats Kereja izteiktais saimnieciskais princips, kuru jau konstatējām pie nekvalificētu darbinieku algu apskatīšanas, ka algu minimumam jāsvārstas ap eksistences minimuma vērtību.

Šīs tabeles rāda, ka mūsu laukstrādnieki aizgājuši algas ziņā savam pirmskaņa stāvoklim tālu priekšā. Viņu caurmēra algu paaugstināšanās ir no 52% līdz 106%, kamēr rūpniecību strādnieki (skat. tab. 18.) šo pirmskaņa līmeni pārsniedz tikai par 10%. Bez tam uz laukstrādnieku labklājību neatsaucas uztura rācijas sadārdzināšanās, bet tikai apģērba, apavu, smēķēšanas, dzērienu, higienisko un kulturēlo vajadzību un citi sīkākas dabas izdevumi.

Tā mūsu laukstrādnieki atalgojuma ziņā patlaban nostādīti labvēlīgākā stāvoklī, ka visas citas iepriekš apskatītās darbinieku šķiras. Tas redzams pa daļai arī no dažām pārgrozībām viņu dzīves ērtībās. Ja agrāki, piemēram, velo-

sipēdu varēja iegādāties tikai pārtikušākie strādnieki, tad tagad, kā zināms, tas ir gandrīz katram laukstrādniekam. Netrūkst pat gadījumu, kur laukstrādnieks par savu pēckara gados ietaupīto algu pērk lauku mājas jeb ierīko jaun-saimniecību, kam līdzīgu faktu pirmskara gados nāktos grūti atrast.

Tomēr te nav jāaizmirst, ka mūsu laukstrādnieka darba apstākļi vēl nav tikuši no darba likuma normēti, kā tas ir rūpniecībā nozarēs. Laukstrādnieki nepazīst likumā noteiktā darba laika. It sevišķi dažos vasaras periodos kā darba laika, tā darba intensivitātes ziņā tie sen pārsniedz rūpniecības strādnieka jeb ieredņa darba normu. Slimokasu likums attiecas uz mūsu laukstrādnieku tikai nesen un arī ne tik labvēlīgi, kā uz rūpniecību strādniekiem un ieredņiem, bet pensiju izdienes likums viņam pavisam svešs. Tā caurmērā mūsu laukstrādnieku stāvoklis ne gluži tik spīdošs, kā tas sākumā var izlikties.

Nemot vērā arī šo laukstrādnieku labklājības stāvokļa negatīvo pusi, tomēr visumā nevar būt runa par šī stāvokļa pasliktināšanos, resp. par laukstrādnieku dzīves dārdzības celšanos, bet gan par viņas pazemināšanos. Un kaut gan aiz šiem aizrādītiem iemesliem šis dārdzības pazemināšanās % pieņemams ne gluži tik liels, ka laukstrādnieka algas paaugstināšanās, t.i. no 52% līdz 106%, tomēr varam

teikt, ka mūsu laukstrādnieka labklājības stāvoklis uzlabojies daudz lielākā mērā, nekā kuņas katras no apskatītām iedzīvotāju grupām. No šī viedokļa šo stāvokli varam nosaukt pat par izcilus.

2. Mūsu lauksaimnieku dzīves dārdzības jaūtājums ir daudz sarežģītāks, nekā kuņas katras jau apskatītās iedzīvotāju grupas. Ieskatoties lauksaimniecisko izdevumu posteņos, mēs redzam tādu dažādību, ka grūti pat uzstādīt kaut kādu pārskatamību par šo vajadzību apmēriem līdzīgu tam dzīves līdzekļu mēram jeb eksistences minimumam, kādu redzējām pie citām iedzīvotāju šķirām. Lauksaimniecisko ienākumu posteņi ir kautgan ne tik daudzpusīgi, ka minēto izdevumu, bet viņu tirgus vērtība, resp. lauksaimniecisko ražojumu tirgus cenas ir padotas ļoti straujām svārstībām. Šīs ražojumu cenas, kā zināms, ir atkarīgas ne tik daudz no vietējiem apstākļiem, kā no vispasaules tirgus, par ko pārliccinājamies sevišķi beidzamos 1929. un 1930.gados.

Viss sacītais liecina, ka lauksaimniecības budžeta sastādīšana ir daudz komplicētāka, nekā jau apskatīto citu iedzīvotāju grupu. Par drošiem būtu uzskatāmi tikai tie pētīšanas rezultāti, kuŗi dibinas uz ilggadīgākas un rūpīgākas datu apstrādāšanas. Šo uzdevumu, t.i. lauksaimniecisko datu savākšanu un apstrādāšanu uzņēmušās un daļai arī

veikušas divas mūsu iestādes: Latv. Lauksaimn. centralbie-
drības ekonomiskais instituts un Valsts stat. pārvaldes
lauksaimniec. grāmatvedības birojs. Kā vienas, tā otras šo
iestāžu dati, kaut gan izstrādāti pilnīgi savstarpēji ne-
atkarīgi, tomēr ved pie viena un tā paša slēdziena, pro-
ti, pie pārskatāmības par patlabanējo lauksaimniecisko bē-
dīgo stāvokli.

Kā agrāki, tā daļai arī tagad lauksaimnieku mēdz
uzskatīt tikai kā ražotāju, kā strādnieku izmantotāju - "pe-
lēko baronu", kas tikai pats saņem iegūto virsvērtību. Un
patiešām, apskatot viņa ražojumu pirms -kaņa un tagadējās
cenas, mēs redzam, ka tās stipri cēlušās (skat. Valsts
stat. pārvaldes 1930.g. mēn. biļet. No.12, tab. 32.).

Tab. 27.

Lauksaimniecisko ražojumu cenas.

Ražojumi.	1913.g.		1930.g.		Indeksi (1913.g.=100).
Rudzi	Ls.14,78	100 kg	Ls.18,00	100 kg	122
Mieži	" 14,69	"	" 15,80	"	107
Auzas	" 12,39	"	" 12,80	"	103
Lini	" 81,08	"	" 111,70 (nomin.)"		137
Linu sēklas	" 21,95	"	" 25,25	"	115

Tā pievestie lauksaimnieciskie ražojumi sadārdzinājušies līdz 37%. Tāpat sadārdzinājušies arī viņa citi ražotie produkti (skat. tab. 9.): sviests par 27%, cūkgaļa par 62% un olas par 74%.

Viss tas tiešām stipri palielina lauksaimnieka ienākumus, bet, par nožēlošanu, tikai viņu nominālā vērtībā, bet ne relatīvā. Te nav jāaizmirst, ka lauksaimnieks ir arī patērētājs un pie tam, kā to turpmāk redzēsim, daudz lielākā mērā, nekā ražotājs. Še vispirms aizrādīšu uz lauksaimnieciskā inventāra un citu vajadzību sadārdzināšanos (dati ņemti no pirmskaņa un tagadējiem cenu rādītājiem).

Tab. 28.

Lauksaimniecisko vajadzību cenas.

Vajadzību veidi.	1913.g.	1930.g.	Indeksis (1913.g. 100).
Labības plāvējs "Deering"	155 rb.=Ls.413,30	Ls.560,-	135
Zāles plāvējs "	105 " =" 280,-	" 350,-	125
Zirga grābeklis "	56 " =" 119,-	" 220,-	<u>100</u>
Izkapts	0,70 k.=" 1,80,-	" 2,70	150
Naglas,jumta 1 kaste	2,50 rb.=" 6,60	" 7,30	111
Dzelzs,kalamā 100 kg	Ls. 26,86	" 18,50	70
Kalki,dzēstie 100 "	" 2,93	" 2,62	90
Cements "Portlandes"1 muca	" 10,93	" 12,-	101

Zuperfosfats 18% 1 maiss	Ls. 8,40	Ls. 7,50	89
Tomasa milti 17% "	" 5,87	" 7,30	124
Kalija sāls 40% "	" 10,93	" 14,00	128

Pēc šī lauksaimniecisko vajadzību pārākata tomēr nebūt vēl nevaram teikt, ka šo izdevumu caurmēra sadārdzināšanās % būtu sevišķi augsts un stipri iespaidotu lauksaimniecību, jo daudzi priekšmeti, kā kalki, cements, kaļamā dzelzs, pat palētinājušies. Bet te krīt svarā tas, ka minētie izdevumi iztaisa tikai nelielu daļu, apmēram 20% no visu lauksaimniecisko izdevumu kopsummas. Viss izdevumu vairums krīt uz citu posteni, uz laukstrādnieku algām, kuņas, kā jau redzējām, sadārdzinājušās pat ~~līdz~~ 106% (skat. tab. 26.).

Visnoteiktātos rezultātus par mūsu lauksaimniecisko stāvokli sniedz augšā minētais Latvijas Lauksaimnieciskās centralbiedrības ekonomiskais instituts. Ievācot no vairākām lauksaimniecībām pareizi nostādītas grāmatvedības datus un tos apstrādājot, minētais instituts dod īsu pārskatu par lauksaimniecisko izdevumu un ienākumu posteņu apmēriem un viņu sadārdzināšanās %. Šeit pievedīšu " Latv. Lauksaimnieka " 1929 .g. decembra mēn. No.23 izvilkumu no doc. P. S t a r c a raksta " Pārlicinoši skaitļi ".

Tab. 29.

Lauksaimnieciskie izdevumi.

Posteņi un viņu apmēri.	Sadārdz. % 1929. gadā.
Strādnieku algām 66%	100
Mākslīgiem mēsliem 6%	16
Lopu spēkbarībai 7,5%	70
Nedzīvam invent. 3%	20
Būvizdevumi 4,5%	60
Nodokļiem 2%	
Sīkiem izdevumiem 11%	
K o p ā 100%	Caurmērā 86%

Tā mūsu laukstrādnieku augstās algas ir galvenais, kas nospiež lauksaimnieku labklājību, jo viņas iztaisa 66% no visiem lauksaimnieka izdevumiem un sadārdzinājušās caurmērā par 100%. Pievienojot šim % arī pārējo izdevumu (skat. tab. 28.) kaut arī mazāk ievērojamo sadārdzināšanos, varam teikt, ka patlaban visu šo lauksaimniecisko izdevumu posteņu caurmēra sadārdzināšanās tiešām sasniedz 86%, kā to arī doc. S t a r c s minētā rakstā konstatē.

Tādu pat pārskatu minētais raksts sniedz arī par lauksaimnieciskiem ienākumiem, par ko pievedīšu sekošo izvilcumu.

Tab. 30.

Lauksaimnieciskie ienākumi.

Posteņi un viņu apmēri.		Sadārdz. %% 1929.g.
Piena produkti	35,6%	28
Cūkgaļa	15%	50
Liellopu gaļa	6,4%	04
Rudzi	8%	40
Kvieši	5%	-
Linu sēklas	3%	10
Kartupeļi	2,3%	60
Mieži	2,2%	25
Auzas	1%	40
Putnkop. produkti	1,5%	74
Pārējie ienākumi	20%	-
K o p ā	100%	caurmērā 38%

Arī šī tabele rāda mazliet nesaskaņu ar mūsu iepriekšējo lauksaimniecisko ienākumu nocenojumu (skat. tab. 27. un 9.). Sevišķi tas sakāms par kartupeļu, rudzu, miežu, auzu cenām un linsēklu cenām, jo tās par šo laiku, t.i. no 1929.g. decembra līdz 1930.g. decembrim (skat. mēn. bil. 1930.g. No.12, tab. 32) tiešām stipri kritušās. Tāpat par

Šo laiku nedaudz kritušās arī pārējo lauksaimniecisko ražojumu cenas, tā kā visu šo ienākumu posteņu caurmērā sadārdzināšanās % patlaban būtu uzskatams nevis vairs 38%, kā tas doc. S t a r c a rakstā uz 1929.g. decembri aprēķināts, bet gan zemāks, apmēram 30%. Tā tad lauksaimniekam, lai patlaban vestu savu saimniecību tādos pat normalos apstākļos, kā pirms kara, viņa izdevumi par šo laiku jāpalielina par 86%, turpretim viņa ienākumi par šo pašu laiku, kā to nupat redzējām, pavairojušies tikai par 30%. Starpība 46% liecina par lauksaimnieku faktiski bēdīgo stāvokli. Bez tam uz viņu gulstas arī uztura līdzekļu sadārdzināšanās, jo viss laukstrādnieku vairums atrodas pie saimnieka galda. Šie apstākļi stipri palielina lauksaimnieka ražošanas izdevumus, nostādot šo ražojumu pašizmaksu augstāki, nekā viņu tirgus cenas. Ja mēģinātu izteikt šo lauksaimniecisko stāvokli, resp. dzīves dārdzību ar indeksa skaitli, līdzīgi ieredņū dzīves dārdzības aprēķināšanas paņēmienam, tad bez šaubām izrādītos, ka šis sadārdzināšanās % pārsniedz jebkuras apskatītās iedzīvotāju šķiras dzīves dārdzības paaugstināšanās pakāpi.

Otra mūsu iestāde, kuŗa nodarbojas ar lauksaimniecisko datu sakopošanu un apstrādāšanu ir, kā jau minēju, statistiskās pārvaldes lauksaimniecības grāmatvedības birojs. Līdz šim šo uzdevumu viņš ir veicis par diviem saimnieciskiem gadiem:

1927/28.g. un 1928/29.g. Šeit pievedīšu sekošos trīs izvil-
kumus no minētās darbības rezultātiem par 1927/28.g.: 1) pār-
skats par ieguldīto kapitālu, 2) par izdevumiem un 3) par
ienākumiem uz 1 ha izmantojamās zemes (skat. 1930.g. mēn.
biļ. No.6, lp. 388). Lietas vienkāršošanas dēļ šinīs tabe-
lēs pievedīšu tikai divas lauksaimnieciski izmantojamās zemes
labumu šķiras - 3. un 8. no viņu kopējā skaita - 9 šķirām.

Tab. 31.

Ieguldītie kapitāli uz 1 ha lauksaimn. izmantojamas zemes.

Pamatkapitāls.	Augu kapitāls	Invent. kapitāls	Kopsumma.
Zeme { 3. šķ. Ls. 327,27 { 8. " " 70,34	Mežs { (Ls. 2,36 { " 14,01	Nedzī- { (Ls. 82,08 vais. { " 68,19	} 3. šķ. Ls. 1050,94 8. " " 517,25
Meliorācija { 3. šķ. Ls. 7,07 { 8. " " 1,22	Dārzi { (Ls. 7,68 { " 7,15	Dzīvmais { (Ls. 103,46 { " 66,78	
Ēkas { 3. šķ. Ls. 307,45 { 8. " " 192,75	Sēja un { (Ls. 74,66 mēsloj. { " 33,71	Apgrozī- { (Ls. 138,91 bas kapit. { " 63,05	
Kopā { 3. šķ. Ls. 641,79 { 8. " " 264,31	Kopā { (Ls. 84,70 { " 54,87	Kopā { (Ls. 324,45 { " 198,02	

Tab. 32.

Izdevumi uz 1 ha lauksaimn. izmantojamās zemes.

Darba spēks.		Mēslojumi.		Sēkla	Dažādi vispārējie	K o p ā.
Cilvēku	Zirgu	Kūts	Māksl.			
3. šķ. Ls.58,10	Ls.31,89	Ls.32,31	Ls.21,49	Ls.29,27	Ls.70,-	Ls.243,21
8." " 38,87	" 15,84	" 32,33	" 17,08	" 25,79	" 40,-	" 171,01

Tab. 33.

Ieņēmumi no 1 ha lauksaimn. izmant. zemes.

Pārdoti ražojumi.	Pašu patērē tie ražoj.	K o p ā.	R e z u l t ā t i.	
			Atlikums.	Zaudējums.
3. šķ. Ls.119,04	Ls.266,00	Ls.386,05	Ls.142,84	-
8." " 19,22	" 143,79	" 163,01	-	Ls.8,-

No šiem pārskatiem redzams, ka saimniecībās ar augstāka labuma 3. šķiras lauksaimnieciski izmantojamo zemi saimnieciskie rezultāti ir pozitīvi: 1 ha ar Ls.1050,45 ieguldītā kapitāla ir devis Ls.142,84 atlikuma, un tā tad kapitāls rentējies ar 13%. Turpretīm saimniecībās ar zemāka labuma, 8. šķiras zemi 1 ha devis Ls.8,- zaudējuma. Izteicot šos rezultātus attiecībā uz visas Latvijas lauksaimniec.

izmantojamās zemes platību minētais birojs atrod, ka katrs ha šīs zemes devis tanī gadā caurmērā netto ienākuma tikai Ls.17,36 un ka caur to ieguldītais lauksaimnieciskais kapitāls par šo laikmetu rentējies tikai ar 3,08%.

Par sekojošo pēc tam 1928/29. saimniecisko galīgi neražīgo gadu šie gala rezultāti sniedz daudz bēdīgāku ainu: tad katrs ha devis caurmērā Ls.9,- zaudējuma, caur ko lauksaimniecībā ieguldītais kapitāls rentējies ar - (minus) 1,56%.

Kādus gala rezultātus sniegs šo beidzamo divu 1929/30. un 1930/31. saimn. gadu lauksaimniecisko ienākumu un izdevumu pētījumi, ir jau puslīdz noteicams: tie nebūs labāki par jau apskatītā 1927/28.g. rezultātiem, jo nedz no ražotāju apskatītām cenām, nedz darba algām nav spriežams, ka stāvoklis daudz grozītos.

Neskatoties uz to, ka lauksaimniecība ir mūsu valsts pamatnodarbošanās veids, ka uz viņas dibinas valsts labklājība, tomēr lauksaimnieka stāvoklis patlaban visai neapskaužams. Un kāds gan varbūt stāvoklis uzņēmumam, kuŗa darba spēka atalgošana vien līdzinās 66% no visas apgrozības summas, resp. ienākumiem un kuŗā ieguldītais kapitāls rentējas tikai ar 3,08%! Priekš lauksaimnieka dzīves dārdzības nasta tagad smagāka, kā priekš ikkuras iedzīvotāju šķiras, jo

grūti atrast starp viņiem tādu, kurš nebūtu pa šiem pēckara gadiem iestidzis parādos, pie tam diezgan dziļi. Šis stāvoklis ir nenormāls un prasa pēc izejas.

VII. Vispārējs dzīves dārdzības raksturojums.

Redzams, ka dzīves dārdzības paaugstināšanos līdz šim sajūt vēl gandrīz visas iedzīvotāju šķiras, kā pirmskara labklājības līmenis tāļu vēl nav sasniegts. Šis stāvoklis ir vispārēja pēckara laikmeta parādība un sastopama gandrīz visās pasaules kulturālākās valstīs, kuŗas gan tieši, gan netieši piedalījušās pasaules karā. Šī vispārējās dzīves dārdzības parādība ir kā sekas no tā saimnieciskā sabrukuma un lielām politiskām un socialām pārmaiņām, kuŗas izsaucis nesen aprimušais pasaules karš. Izcēlušies no vienas puses dzīves līdzekļu - eksistences minimuma sadārdzināšanās un algu relatīvās vērtības pazemināšanās, bet no otras - garīgās kultūras - zinātnes progress ar pieaugušām dzīves prasībām. Kultūras gaita spiež mūs uz dzīves mēra paplašināšanu, uz piemērošanos laika prasībām, bet mūsu materialais stāvoklis, algu relatīvās vērtības pazemināšanās, spiež ierobežot pat līdzšinējās vajadzības. Tā mūsu dzīves mērs no dzīves dārdzības tiek nospiests zem garīgās kultūras līmeņa

prāsībām. Šis kontrasts starp garīgās kultūras progresu no vienas puses un materialās kultūras regresu no otras puses rada tās sekas, kuŗu parādība ir mūsu patlabanējais dzīves dārdzības stāvoklis.

Tā mūsu vispārējais labklājības stāvoklis līdz šim vēl nav uzskatams par galīgi noregulējušos. No pasaules kaŗa un revolūcijas drupām atjaunotā Latvija, sekodama 20.g. simteņa kulturēlām prasībām, ir veikusi daudz. Nodibinot kā savas valsts iekārtu, tā arī atjaunojot savu iekšējo saimniecisko dzīvi, viņa lauzusi sevīm jaunus ceļus. Tomēr galīgi noregulēt dzīves dārdzību, atkarīgo lielā mērā arī no starptautiskiem apstākļiem, līdz šim nav vēl bijis viņas spēkos, jo šis parādības cēloņi ir daudz dziļāki un meklējami nevien iekšējā saimnieciskā dzīvē. Pētot šo parādību daudzpusīgos cēloņus un viņu sekas, valsts iestādēm tomēr jāmeklē izeja no šī ļaunā stāvokļa, jānostāda mūsu saimnieciskā gaita uz normala ceļa cik vien tas būtu viņu spēkos un iespējamības robežās. Novērst šo nelaimi paliek mūsu valdības turpmākais un galvenais uzdevums.-

Literatūras saraksts.

Diploma darba tēma "Dzīves dārdzība Latvijā pirms kara un tagad" rakstīta pēc nelaika profesora Baloža aizrādījumiem, pie kam izlietota tikai apakšā pievestā literatūra:

- 1) Valsts statistiskās pārvaldes "Mēneša biļetens" 1930.g. N-6 un N-12.
- 2) Valsts statistiskās pārvaldes "Darba statistika" 1928.g. un 1929.g.
- 3) Rīgas pilsētas valdes statistiskā biroja "Gada ceturkšņa pārskats" par 1930.g. beidzamo 4.
- 4) Rīgas pilsētas valdes "Statistikas gada grāmatas" 1924 - 1927.g.g.
- 5) Latvijas slimo kasu savienības "Darba tiesības" 1926.g. N-9.
- 6) Latvijas lauksaimniec. centrālbiedrības "Latvijas lauksaimnieks" 1929.g. N-23.
- 7) M.Skujenieka "Latvija".
- 8) Agr. Krievijas civillikumu 3.sējums.

Diplomants .

S A T U R A R Ā D Ī T Ā J S.

Lap.p.

I.	Dzīves dārdzības izcelšanās.	
1.	Vēsturiskie faktori -----	1.
2.	Saimnieciskie un politiskie faktori -----	2.
II.	Dzīves līdzekļu norma - eksistences minimums.	
1.	Eksistences minimuma svārstības -----	4.
2.	Saimniec. dzīves progress un eksist. min. jautājuma izcelšanās -----	6.
3.	Eksist. minimuma dažādas normas -----	8.
	a) profes. Z a r i ņ a metode, b) vācu metode, c) Rīgas pils. statistiskā biroja metode, d) darba tiesību metode, e) realās normas atrašana.	
4.	Ģimenes budžeta pētīšana -----	17.
	a) pētīšanas rezultāti, b) patērētāja vienības jēdziens, c) ienākumu un izdevumu pārskati.	
III.	Cenas kā dzīves dārdzības raksturotājas.	
1.	Cenu celšanās pārskats un viņu pirmskaņa stāvoklis -----	23.
2.	Pārtikas rāciju nocenojumi un viņu sadārdz.%	26.
3.	Pārējo dzīves vajadzību nocenojumi un sadārdzināšanās %: a) apģērbs un apavi, b) dzīvoklis, apkurināšana un apgaismošana, c) kulturēlās un higieniskās vajadzības, d) satiksmes izdevumi, e) inventārs, f) smēķēšana un dzērieni.	32.

4. Vispārējā dzīves mēra sadārdzināšanās ---	41.
IV. Algu iespaids uz dzīves dārdzību .	
1. Dzīves dārdzības jēdziena noskaidrošana -	44.
2. Dzīves dārdzības regulēšanas līdzekļi ---	46.
3. Algu kāpšanas tendence: a) kvalificētu un nekvalificētu strādnieku algas, b) valsts ieredņu algas un c) Rīgas pilsētas ieredņu algas.	47.
V. Dzīves dārdzības stāvoklis dažādām ieredņu grupām .	
1. Dzīves dārdzības aprēķināšana -----	60.
2. Kvalificētu un nekvalificētu strādnieku dzīves dārdzība -----	63.
3. Valsts ieredņu dzīves dārdzība -----	64.
4. Rīgas pilsētas ieredņu dzīves dārdzība	67.
VI. Lauksaimniecības labklājības stāvoklis .	
1. Laukstrādnieku stāvoklis -----	71.
2. Lauksaimnieku stāvoklis -----	75.
VII. Vispārējs dzīves dārdzības raksturojums --	85.

